

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#12

JAARGANG 30
DECEMBER 2023

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Nogmaals: man, vrouw en ambt

- Hij komt!
- De werkelijkheid van de hel
- Een beschermend teken

Redactioneel

Een jaar is omgevlogen. Het laatste nummer van deze jaargang ligt alweer in uw bus. Een nummer voor de lange avonden, voor de kerstvakantie.

Het komt uit in een verdeeld land, waar de verkiezingen hebben blootgelegd dat veel mensen ontevreden zijn en veel dingen anders willen. Een politieke aardverschuiving vond plaats tussen links en rechts. Maar wat erger is: steeds minder mensen laten zich bij verkiezingen leiden door geloofsmatige inspiratie. De drie expliciet christelijke partijen verloren fors. Bij het stemmen lijkt het te gaan om onze belangen, meer dan onze overtuiging.

In ons blad schrijven we vanuit de overtuiging dat ons christelijk geloof richtinggevend is bij alle concrete beslissingen in ons leven.

In dit nummer aandacht voor de adventstijd via het Schriftlicht over Maleachi. Ook bevat het nummer een kerstgedicht. Daartussen is er aandacht voor de hel, naar aanleiding van een recente publicatie van Arnold Huijgen. Wie kerstfeest viert heeft het over God die zijn Zoon naar deze aarde zond 'opdat iedereen die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft'. Die tegenstelling tussen verloren gaan of gered worden is het clair-obscur van de kerstdagen. En dan is het meer dan een ornament, dan is het een urgente boodschap.

Bij het licht van het Woord mogen we ons werk doen. Bij dat licht van het Woord wordt in dit nummer ook weer gediscussieerd over het thema 'man vrouw en ambt' door Jaap Burger en Henk Room.

Kees van Dijk

- 414 REDACTIONEEL**
KEES VAN DIJK
- 415 SCHRIFTLICHT**
Hij komt, maar anders dan verwacht
GERT KWAKKEL
- 418 ACTUEEL**
Arnold Huijgen over de hel
BART VAN EGMOND
- 423 COLUMN**
Navigatie
RUFUS POS
- 424 MAN VROUW AMBT**
• MVA – 15 notities als poging tot doorspreken
JAAP BURGER
• MVA – Opmerkingen bij de notities van Jaap Burger
HENK ROOM
- 441 WOORDWAARDE**
Het teken van Kaïn
EGBERT BRINK
- 444 GELEZEN**
God meent altijd wat Hij zegt
HENK DROST
- 448 UIT ANDERE BLADEN**
De vreugde van het door God gevonden zijn
PERRY STORM
- 452 GEDICHT**
Looft Hem naar wie de schepping vraagt
JOHAN KLEIN

*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

Hij komt, maar anders dan verwacht

Let op, Ik zal mijn bode zenden, die voor Mij de weg zal effenen. Opeens zal Hij naar zijn tempel komen, de Heer naar wie jullie uitzien, de engel van het verbond naar wie jullie verlangen. Komen zal Hij – zegt de HEER van de hemelse machten.

(Maleachi 3:1) ▶

Gods bode zal Gods
komst voorbereiden
door zijn volk op te
roepen **om te breken**
met het kwaad

Advent: dat is uitzien naar de viering van de komst van Gods Zoon in onze wereld. Het is tegelijk uitzien naar zijn terugkomst op de dag dat Hij als rechter zal optreden. Het is verlangen naar het moment waarop eens en voorgoed zal blijken dat God het goede liefheeft en het kwaad wegdoet.

Geen blijvende afwezigheid

In Maleachi 3 spreekt God bij monde van zijn profeet over zijn komst. Hij doet dat in reactie op een klacht die Maleachi's tijd- en volksgenoten uiten. Het is een heel herkenbare klacht. De klacht betreft de ervaring dat de slechten kunnen doen en laten wat zij willen. Waarom neemt de HEER het niet op voor de goeden? Hij is toch de God van het recht?! Waarom laat Hij dat dan niet zien? (Mal. 2:17) In zijn antwoord daarop in Maleachi 3:1 zegt de HEER allereerst dat Hij op het punt staat zijn bode te zenden. Die bode zal de weg voor Hem vrijmaken. Als God dat zegt, kun je erop rekenen dat Hij heel spoedig zal komen. Mensen kunnen de indruk hebben dat Hij afwezig is. God bestrijdt dat niet met zoveel woorden. Hij zegt wel dat zij zeer binnenkort iets heel anders zullen ervaren.

Bode met kritische woorden

Wie is die bode die voor de HEER uitgaat? En op welke manier effent hij de weg voor Gods komst? In het Hebreeuws ziet 'mijn bode' er precies zo uit als de naam van de profeet Maleachi. Dat hoeft niet te betekenen dat God hier aankondigt Maleachi nogmaals naar zijn volk toe te sturen. Het suggereert wel dat het gaat om iemand die op Maleachi zal lijken. Net als Maleachi zal hij namens God de joden die teruggekeerd zijn uit de ballingschap in Babel kritisch aanspreken op hun gedrag. Hij zal hun duidelijk maken dat zij geen echte

eerbied voor God hebben. Of dat zij Hem ontrouw zijn door huwelijken aan te gaan met vrouwen die andere goden dienen (zie Mal. 1:6; 2:11). Een soortgelijke taak hadden vanouds de priesters in Israël. Door middel van betrouwbaar onderricht in Gods wil moesten zij hun volksgenoten afhouden van het kwaad. Vanwege die taak wordt de priester in Maleachi 2:7 aangeduid als 'een bode van de HEER van de hemelse machten'. In Maleachi's tijd leidden de priesters de mensen juist op de verkeerde weg (2:8). Wat zij ongehoorzaam nalieten, zal Gods bode gaan doen. Hij zal Gods komst voorbereiden door zijn volk op te roepen om te breken met het kwaad. Ook diegenen onder hen die nu beweren dat de HEER plezier heeft in boosdoeners, zullen die oproep te horen krijgen.

Heer en engel

In het vervolg van Maleachi 3:1 kondigt de HEER aan dat 'de Heer' opeens naar zijn tempel zal komen. Hetzelfde geldt voor 'de engel van het verbond'. Is 'de Heer' een aanduiding voor God zelf? Zo nee, wie is dan die 'Heer'? En op wie slaat de uitdrukking 'de engel van het verbond'? Is deze engel dezelfde als de bode die voor God de weg zal vrijmaken? De Hebreeuwse tekst van Maleachi 3:1 gebruikt namelijk hetzelfde woord zowel voor 'engel' als voor 'bode'. In elk geval is hier sprake van 'de Heer naar wie jullie uitzien' en 'de engel van het verbond naar wie jullie verlangen'. Maleachi's klagende volksgenoten verwachtten veel van iemand die zij 'de Heer' – dat wil zeggen: de meester, de gebieder – noemen. Zij verlangen ook naar het ingrijpen van 'de engel van het verbond'. Deze aanduiding komt alleen hier in de Bijbel voor. Het ligt het meest voor de hand dat de joden rond Maleachi daarmee doelen op de

engel die Israël vergezelde tijdens de uittocht uit Egypte en de reis door de woestijn (zie Ex. 14:19; 23:20-23; Num. 20:16). Van hem verwachten zij kennelijk dat hij hun ook nu de bescherming biedt, die God in zijn verbond beloofd heeft.

spreekt allerm minst vanzelf dat zij die dag glansrijk zullen doorstaan. Integendeel, zij zullen te maken krijgen met heet opgestookt vuur en bijtende reinigingsmiddelen (3:2).

De eersten die dit alles zullen moeten ondergaan zijn de Levieten. De

kiest voor de boosdoeners: '(...) Ik zal niet aarzelen te getuigen tegen toevaners en echtbrekers, tegen mensen die meened plegen en mensen die hun dagloners uitbuiten, en tegen allen die weduwen en wezen onderdrukken en vreemdelingen geen plaats gunnen, (...)'. Kortom: tegen al degenen die geen ontzag voor Hem hebben (3:5). Dan zal niemand meer reden hebben om te klagen dat wie kwaad doet goed is in Gods ogen. Of dat Hij die geacht wordt de God van het recht te zijn nergens te bespeuren is.

Als de vraag waarom God de boosdoeners niet aanpakt je bezighoudt, mag je **uitzien naar zijn komst als Rechter**

Dat zij hiernaar uitkijken kan in strijd lijken met wat ze volgens Maleachi 2:17 zeggen. Daar lijkt het erop dat zij helemaal niets goeds meer van de HEER verwachten. Nu komt het wel vaker voor dat klagende mensen de wetten van de logica niet volledig respecteren, maar zich enigszins tegenstrijdig uitdrukken. Een andere mogelijkheid is dat Maleachi's toehoorders bewust niet meer de naam 'de HEER' (Jahwe) gebruiken. Met Hem hebben ze het zagezegd helemaal gehad. De enige van wie ze nog wel iets positiefs verwachten is 'de gebieder' (wie hij ook moge zijn), of de engel die hun vroeger zo goedgezend was.

Offeren met ontzag

Hoe dit ook zij, de HEER verzekert hun de komst van datgene waar zij naar uitzien. De verlangde 'gebieder' en 'de engel van het verbond' zullen zelfs zo snel komen dat het hen overvalt. Tegelijk zal de dag van de komst van deze figuren anders verlopen dan men in Maleachi's tijd hoopte. Het zal niet een dag zijn waarop hun goede daden bejubeld worden, terwijl zij met tevredenheid kunnen neerkijken op de ondergang van hun tegenstanders. Het

onreine elementen zullen uit hen verwijderd worden. Daardoor zal er een einde komen aan de misstanden die de HEER in Maleachi 1 aan de kaak stelt. Namelijk, het brengen van minderwaardige offers, van blinde en kreupele dieren. De Levieten zullen er weer op toezien dat de mensen uit Juda en Jeruzalem alleen offers brengen waaruit werkelijk achting voor de HEER spreekt (3:3-4).

Daar zal God eerst aan werken, door middel van de komst van 'de gebieder' en 'de engel van het verbond'. Of deze gebieder en deze engel dezelfde persoon zijn en of ze wel of niet van God onderscheiden moeten worden, doet er op dit moment niet zoveel toe. Beslissend is dat Gods volk via deze figuren te maken zal krijgen met het ingrijpen van hun God. Daarmee komt Hij tegemoet aan datgene waar zij volgens eigen zeggen naar uitzien. Maar het zal wel anders gaan dan zij zich inbeelden.

Duidelijkheid

Daarna zal de HEER zelf naar Maleachi's volksgenoten toe komen om recht te spreken. Hij zal duidelijk laten merken dat Hij absoluut niet partij

Kom zelf tot inkeer

Toen Gods Zoon op aarde kwam, hoopten de mensen dat God zou ingrijpen om hen in het gelijk te stellen tegenover hun onderdrukkers en hen van de Romeinen te bevrijden. Eerst kwam echter Johannes de Doper. Hij wees de leden van Gods volk erop dat zij boete moesten doen en zich bekeren. En toen Jezus zelf begon op te treden, was het eerste wat Hij verkondigde eveneens: 'Kom tot inkeer, want het koninkrijk van de hemel is nabij!' (Mat. 4:17)

Als de vraag waarom God de boosdoeners niet aanpakt je bezighoudt, mag je uitzien naar zijn komst als Rechter. Zowel Maleachi 3 als de evangeliën laten zien wat je te doen staat als die komst nog even uitblijft. Dat is dat je luistert naar zijn kritische woorden aan je eigen adres. En dat je je hoop stelt op Hem die zorgt dat het ontzag voor Hem de toon aangeeft onder zijn volk. Alleen dan zal zijn gericht jouzelf bevrijden en tegelijk de hele wereld echte verlossing brengen. ■

Arnold Huijgen over de hel

Vorig jaar verraste prof. dr. Arnold Huijgen de gereformeerde wereld door een benoeming te aanvaarden tot hoogleraar dogmatiek aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU). Daarmee verliet hij de Theologische Universiteit Apeldoorn, waar hij dogmatiek doceerde. Hij bleef wel predikant in de christelijke gereformeerde kerken. Inmiddels inaugureerde Huijgen aan de PThU met een rede die eind oktober in uitgewerkte vorm verscheen als essay: *Waarom de wereld een hel nodig heeft*. Later hoopt hij een uitgebreider boek te publiceren, waarin hij een aantal zaken verder uitdiept.

Ik kan het alleen maar toejuichen dat Huijgen dit onderwerp ter sprake brengt. Zelf constateert hij dat er in veel kerken grote verlegenheid is met de hel als plaats van Gods eeuwig oordeel over de ongelovigen. Een liefdevolle God, zo is de gedachte, stuurt mensen toch niet voor eeuwig naar de hel? De Bijbel spreekt echter duidelijk over de werkelijkheid van Gods eeuwige straf op de zonde. Dát is de achtergrond waartegen het evangelie betekenis krijgt, en het geloof in Christus zijn urgentie: 'Want God had de wereld zo lief dat Hij zijn enige Zoon heeft gegeven, opdat iedereen die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft.' (Joh. 3:16). Huijgen doet ontzettend veel in nog geen honderd pagina's. Hij gaat in gesprek met filosofen en theologen, analyseert kunstwerken en bespreekt zelfs een televisieserie, *The Good Place*. Tot slot komt hij – uitgaande van onze belijdenis dat Christus in de hel is neergedaald – tot een eigen antwoord op de vraag waarom de wereld een hel nodig heeft. In dit Actueel geef ik geen recensie van het hele boek. Ik bespreek een aantal zaken die me opvielen bij het lezen en beperk me daarbij tot de hoofdstukken over 'christelijke visies op de hel', en over 'bijbelse achtergronden'.

Drie visies

Eeuwige vergelding

Huijgen bespreekt eerst de visie van Augustinus (354-430), die de westerse kerk gestempeld heeft. In deze visie is de hel de plaats van Gods straffende gerechtigheid. Hier ontvangen de ongelovigen vergelding voor hun zonden in de vorm van eeuwig lijden naar lichaam en ziel. Huijgen stelt er dat in deze visie veel aandacht is voor de lichamelijke pijniging van mensen. Hij meent dat dit te maken heeft met Augustinus' overtuiging dat de ziel onsterfelijk is. Deze ziel moet eeuwig lijden onder de straf voor zijn zonden. Maar om te kunnen lijden, heeft de ziel een sterfelijk lichaam nodig. Augustinus gaat vervolgens na hoe het mogelijk is dat een lichaam eeuwig kan lijden zonder daaronder te bezwijken.¹

Botticelli, *Kart van de hel*

Herstel

De tweede visie is die van het 'herstel van alle dingen' (*apokatastasis pantoon*), die je aantreft bij Origenes van Alexandrië (±185 – ±253). Volgens hem gaat niemand definitief verloren, ook de duivel en zijn engelen niet. Origenes' visie wordt universalisme genoemd of ook wel alverzoening. Hedendaagse universalisten zeggen dat iedereen wel gered moet worden omdat God liefde is. Maar Origenes redeneert vanuit de almacht van God. Omdat God de almachtige schepper is, is het onmogelijk dat Hij zijn doelen niet zou bereiken. God straft de zonde wel, maar dat heeft altijd een pedagogische bedoeling en uitwerking. Uiteindelijk is het hellevuur een reinigingsvuur, waarin de ziel gezuiverd wordt van de ondeugden die hij in dit leven heeft opgedaan. Deze leer is door de kerk afgewezen en officieel veroordeeld.²

Vernietiging

De derde visie die Huijgen bespreekt is die van het annihilationisme of de vernietigingsleer. Deze leer gaat ervan uit dat de ziel niet onsterfelijk is, iets wat zowel Origenes als Augustinus wel veronderstelden. Onsterfelijkheid is een geschenk van God, maar geen wezenskenmerk van mensen. Volgens deze visie leidt de straf op de zonde tot vernietiging van de

De vernietigingsleer past bij de moderne moeite met het idee dat God mensen voor eeuwig laat lijden of tot bekering dwingt

ongelovigen, terwijl de gelovigen eeuwig voortbestaan en heerlijkheid ontvangen. Een bekende aanhanger van deze visie was de evangelicale theoloog John Stott (1921-2011), die daarmee trouwens alleen stond binnen de evangelicale wereld. Deze visie past bij de moderne moeite met het idee dat God mensen voor eeuwig laat lijden (de vergeldingsvisie) of tot bekering dwingt (de herstelvisie). God geeft de ongelovigen wat ze willen: een leven zonder God, en dat is eenvoudigweg ophouden te bestaan. Daarmee, zegt Huijgen, krijgen veel moderne ongelovigen wat ze willen: dood is dood.³

Bijbelse achtergronden

Wat mij teleurstelde is dat Huijgen veel ruimte neemt om klassieke auteurs, filosofen en zelfs een televisieserie te bespreken, maar in zijn bespreking van bijbelgegevens heel summier is. Daardoor komt hij mijns inziens tot dubieuze conclusies, die hij niet zo gemakkelijk getrokken had als hij meer werk had gemaakt van de exegese. Bovendien is het de vraag of hij wel recht doet aan de schriftuitleg zoals wij die hebben vastgelegd in onze belijdenisgeschriften, en waar Huijgen – daar ga ik vanuit – als gereformeerd predikant toch van harte voor wil staan.

Ik zal uitleggen wat ik bedoel. Huijgen stelt dat elk van de drie bovengenoemde visies op de hel 'aansluit bij sommige, maar niet bij alle bijbelse passages, en dat elk van die visies moeilijk uit de voeten kan met sommige bijbelse accenten. Dat is ook wel logisch: daarom kunnen deze drie interpretatielijnen al zo lang naast elkaar bestaan'.⁴

Volgens Huijgen hebben dus alle drie de visies een zeker recht om zich op de Schrift te beroepen.

De universalisten kunnen zich beroepen op teksten die zeggen dat God wil dat alle mensen gered worden (1 Tim. 2:4), en op wat Paulus zegt in 1 Korintiërs 15:22: 'Zoals allen sterven in Adam, zo zullen allen ook tot leven komen in Christus'.⁵ Huijgen tekent hier wel bij aan dat niet alles in Paulus' brieven past bij de universalistische positie, en zegt zelf dat het woordje 'allen' ook anders uitgelegd kan worden.⁶ En dat Paulus ook spreekt over de eeuwige ondergang van hen die het evangelie ongehoorzaam zijn (2 Tess. 1:9) '(...) lijkt op gespan-

1 Arnold Huijgen, *Waarom de wereld een hel nodig heeft*, Utrecht: KokBoekencentrum, 2023, p. 17-18.

2 a.w. p. 22-26. Overigens staan in het werk van Origenes ook passages waarin hij wel uitgaat van het bestaan van een eeuwige straf, op zijn minst voor de duivel en zijn engelen zelf. De latere veroordeling van Origenes (pas drie eeuwen na zijn dood in 553) was vooral het gevolg van een strijd die over zijn gedachtegoed ontstond. Zie John Anthony McGuckin (red.), *The Westminster Handbook to Origen*, Westminster John Knox Press, London, 2004, p. 60.

3 a.w. p. 26-27.

4 a.w. p. 35.

5 a.w. p. 34. Zie ook Romeinen 5:18-19.

6 De vraag blijft natuurlijk of 'allen' in Romeinen 5 en 1 Korintiërs 15 uitgelegd kan worden als 'allen zonder onderscheid'. Zie voor de onmogelijkheid van deze exegese in de directe context: William Hendriksen, *Romans*, Edinburgh, Banner of Truth Trust, 1980, p. 182-183.

nen voet te staan met de redding van allen door Christus'.⁷ Maar Huijgen wijst de universalistische visie niet expliciet als onschriftuurlijk af. Het lijkt wel alsof hij de bijbelse geschriften ziet als mogelijk inconsistent, waardoor verschillende visies zich erop kunnen beroepen. Ook de vergeldingsvisie en de vernietigingsleer kunnen zich beide op de Schrift beroepen, zegt Huijgen. Hij laat zien dat er in het Nieuwe Testament onderscheid wordt gemaakt tussen het dodenrijk en de Gehenna. Het dodenrijk of Hades is de plaats waar men verblijft tussen het sterven en het eindgericht. De Gehenna is de plaats van de eeuwige pijn, na de oordeelsdag. Maar tegelijk zegt Huijgen dat de straf in de Gehenna toch ook op vernietiging van de mens kan wijzen, omdat Jezus zegt dat God 'ziel en lichaam kan laten omkomen in de Gehenna'. (Mat. 10:28). Huijgen interpreteert 'omkomen' als vernietiging, en concludeert: 'Zelfs redelijk duidelijke teksten over de hel geven geen helder antwoord op de vraag wie het gelijk aan zijn kant heeft: de traditie van Augustinus of juist die van het annihilationisme.'⁸ Daar waar de Bijbel spreekt over de eeuwige straf is volgens Huijgen met het woord 'eeuwig' niet 'altijddurend' bedoeld, maar 'definitief', onomkeerbaar.⁹ Dit woord op zich is dus geen argument tegen het idee van vernietiging.

**Daar waar de Bijbel
spreekt over de eeuwige
straf is volgens Huijgen
met het woord 'eeuwig'
niet 'altijddurend'
bedoeld, maar 'definitief',
onomkeerbaar**

Volgens Huijgen geeft het boek Openbaring van Johannes op dit punt ook geen uitsluitsel tussen de augustiniaanse en annihilationistische lijn.¹⁰ Het is een troostboek voor vervolgd christenen die te horen krijgen dat er een einde zal komen aan hun lijden, en dat hun tegenstanders definitief van het toneel zullen verdwijnen. Hoe dit gebeurt is van minder belang. Er is het beeld van eeuwige pijniging waarin de ongelovigen

geen rust krijgen (Op. 14:11). Maar ook dat van de vuurpoel. Dat beeld duidt op vernietiging, volgens Huijgen. De dood en het dodenrijk worden er ook in geworpen, kennelijk om hun bestaan te beëindigen, niet om het voort te zetten. Huijgen stelt dat de veelkleurige beelden in de Bijbel niet tot een 'totaalplaatje zijn te herleiden'. Toch ziet hij wel een rode draad. De hel, zo stelt hij, is vooral uitsluiting van de gemeenschap met God. Hiervoor beroept hij zich vooral op drie gelijkenissen uit Matteüs 25, waar deze gedachte van *uitsluiting* volgens hem de boventoon voert ('Ga weg uit mijn ogen'). Hier lijkt Huijgen het universalisme toch af te wijzen. Maar de gedachte van annihilatie niet. Met de gedachte van eeuwige pijniging lijkt hij moeite te hebben. Hoewel hij niet kan ontkennen dat dit beeld in de Bijbel voorkomt, stelt hij aan het slot van het hoofdstuk over bijbelse achtergronden dat het accent op pijniging 'eerder afkomstig [is] uit Griekse mythologie en filosofie'.¹¹ Hoe komt hij tot deze conclusie?

Beoordeling

Gereformeerd belijden

Ik wil nu eerst een aantal vragen stellen over Huijgens verhouding tot de gereformeerde belijdenis. De 'visies' die hij bespreekt bestonden namelijk wel in de geschiedenis van het christendom, maar hebben op zichzelf geen gezag. Wat wel gezag heeft, ook voor Huijgen, is de belijdenis van de kerk over de eeuwige straf. Dat is maar niet een visie. Huijgen zelf heeft, toen hij predikant werd, verklaard dat hij persoonlijk gelooft dat deze leer overeenstemt met de Schrift. Maar in het boekje blijkt niet dat Huijgen zijn uitgangspunt neemt in de gereformeerde belijdenis. Terwijl je dit van een gereformeerd theoloog, die geroepen is de gereformeerde leer uit te dragen en te verdedigen, toch mag verwachten. Ook – misschien wel juist – aan een universiteit als de PThU waar deze belijdenis tegengesproken mag worden. Onze belijdenis zegt dat 'Gods gerechtigheid eist dat de zonde, die tegen de allerhoogste majesteit van God begaan is, ook met de zwaarste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziel gestraft wordt' (HC, zondag 4). Wij kunnen slechts aan deze straf ontkomen door een waar geloof in Jezus Christus, de enige Middelaar. En van dat geloof belijden we dat God het aan vele, maar niet aan alle mensen geeft (DL). Daarmee is de alverzoeningsleer afgewezen. En als de catechismus spreekt over 'eeuwige straf naar lichaam en ziel' wordt ook de vernietigingsleer afgewezen.¹²

En neem de ontzagwekkende woorden van artikel 37 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: 'Hun onschuld [die van de nu vervolgde gelovigen] zal dan door allen worden erkend en zij zullen zien de verschrikkelijke manier waarop God Zich wreekt op de goddelozen, die hen in deze wereld getiraniseerd, verdrukt en gekweld hebben. Die zullen tot erkenning van hun schuld gebracht worden door het getuigenis van

**Onze belijdenis zegt dat
'Gods gerechtigheid eist
dat de zonde, die tegen de
allerhoogste majesteit van
God begaan is, ook met
de zwaarste, dat is met de
eeuwige straf aan lichaam
en ziel gestraft wordt'**

hun eigen geweten. Zij zullen wel onsterfelijk worden, maar alleen om gepijnigd te worden in het eeuwige vuur, dat voor de duivel en zijn engelen bereid is' (Mat. 25:41).

Ik zou Huijgen willen aanmoedigen om in het boek dat hij aan het schrijven is, op dit punt verantwoording af te leggen van zijn binding aan de gereformeerde belijdenis. Daarbij is het ook noodzakelijk dat hij zich verhoudt tot wat andere gereformeerde theologen over het thema hebben geschreven, zoals Herman Bavinck en Klaas Schilder. Zij weerleggen de argumenten voor zowel het universalisme als het annihilatisme. Maar hun argumenten vindt je in dit essay niet terug. Ook gaan zij in op vragen die Huijgen wel opwerpt, maar zelf niet beantwoordt.¹³

Schriftberoep

Dan nu een aantal opmerkingen over Huijgens bespreking van schriftgegevens, vooral als het gaat om de vernietigingsleer. Huijgen zegt dat voor die leer meer te zeggen is dan hij dacht. Maar de bijbelse gegevens die hij aanhaalt zijn niet overtuigend.

Aan het gebruik van het woord 'ombrenge(n)' (*apollumi*) waar hij op wijst, kun je geen argument voor de vernietiging ontlenuen. Als God mensen ombrenge(n), vernietigt Hij hen niet. Hij scheidt ziel en lichaam van elkaar. Dat is de eerste dood.¹⁴ In de scheiding van lichaam en ziel (die voor elkaar gemaakt zijn!) ondergaat de mens de straf op zijn zonde. Hij ervaart de straffende gerechtigheid van God (Gen. 2:17). Als de Bijbel spreekt over de tweede dood is het niet meer dan logisch die te zien in het verlengde van de eerste. Het is geen vernietiging, maar een ondergaan van Gods straffende gerechtigheid, en dan nu naar lichaam en ziel. Want de Bijbel leert ook de opstanding van het lichaam van de goddelozen – om als hele mens de straf te ondergaan die zij verdiend hebben om wat zij in en door het lichaam gedaan hebben in het aardse leven.¹⁵ De teksten over verdrinking en benauwdheid (Rom. 2:9), pijniging in onuitblusbaar vuur (Mat. 18:8), verdriet en knarsen van de tanden (Mat. 8:12), eeuwige bestraffing (Mat. 25:46) kunnen toch niet anders worden uitgelegd dan dat ze gaan over dit bewuste lijden? De mens moet daar de beker van

7 a.w. p. 35.

8 a.w. p. 31.

9 a.w. p. 37.

10 a.w. p. 33.

11 a.w. p. 38.

12 Huijgen doet veel met Jezus' nederdaling in de hel. Op zijn bespreking daarvan kan ik nu verder niet ingaan. Maar dit wil ik wel opmerken: er is een verband tussen de hel waarin Jezus is neergedaald en de hel waarin de verworpenen zullen zijn. Dat is dezelfde hel. Dus als je de mogelijkheid van annihilatie openhoudt, zou Jezus in de hel ook vernietigd moeten zijn. Maar de Bijbel is er heel helder over, en onze belijdenis spreekt het na, dat Hij aan het kruis 'naar lichaam en ziel geleden heeft'.

13 Herman Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek II*, Kok, Kampen, 1998 (7e druk), p. 685-697; K. Schilder, *Wat is de hel?*, Kok, Kampen, 1932 (3e druk). Huijgen noemt bijvoorbeeld de vraag waarom de zonde van een mens, die een beperkt en tijdelijk karakter draagt, toch de eeuwige straf verdient. Hij merkt daarbij alleen op dat het argument dat Anselmus aandroeg (vanwege de oneindige waardigheid van de Persoon tegen wie de zonde is begaan) moderne mensen niet overtuigt. *Waarom de wereld een hel nodig heeft*, p. 19-20.

14 Mensen kunnen ook 'dood' genoemd worden in geestelijke zin. De verloren zoon wás dood, en is levend geworden.

15 Vroege kerkvaders benadrukken dit punt sterk tegenover de gnostici die de opstanding van het lichaam ontkenden. Zie Tertullianus, *De resurrectione carnis* [de opstanding van het lichaam], 17. Te raadplegen op <http://www.ccel.org/ccel/schaff/anf03.html/>

Gods toorn *drinken* (Op. 14:10). Al moeten we tegelijk zeggen: het blijven beelden, die gaan over een werkelijkheid die wij ons niet kunnen voorstellen.¹⁶

Ook het feit dat het woord 'eeuwig' soms een aanduiding van een beperkte tijd is in de Bijbel, is geen argument tegen een eeuwigdurende straf. De eeuwige straf staat tegenover het eeuwige leven. Dat is in de Bijbel: onverderfelijk en onvergankelijk leven. Zoals God onveranderlijk en onverderfelijk is. Parallel hieraan moeten we dan ook het woord eeuwig begrijpen in verband met de straf ná dit leven. Die verandert niet, en houdt niet op.¹⁷

Dan nog een systematisch argument: de goddeloze stopt niet met zondigen, maar gaat daarmee door. De zonde is dus eeuwig. Daarom de straf op de zonde ook.

Slot

Het onderwerp van dit Actueel is aangrijpend. Het gaat over de eeuwige consequenties die het heeft als wij niet geloven in Jezus Christus. En dan gaat het over concrete mensen. Misschien ook wel over je eigen kinderen. Maar juist daarom is het zo belangrijk om helder te spreken over wat de Schrift leert over Gods eeuwige straf op de zonde. Opdat we al ons heil zoeken in Jezus Christus, op wie God de straf gelegd heeft die ons de vrede aanbrengt (Jes. 53:5 – HSV). En opdat we mensen op Hem wijzen. ■

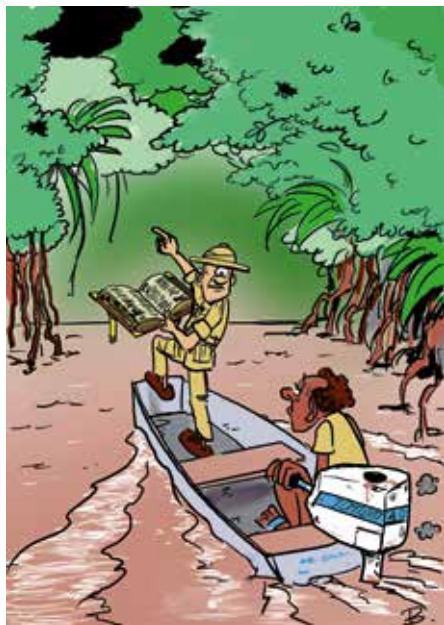
Gillis van Scheyndel,
Verdoemden naar de hel geleid (detail)

¹⁶ Mij ontbreekt de ruimte om in te gaan op het idee van de poel van vuur (Op. 20:14) als vernietigingsplaats. Zie voor een m.i. overtuigende exegese S. Greijdanus, *De openbaring des Heeren aan Johannes*, Bottenburg, Amsterdam, 1925, p. 414-15.

¹⁷ Herman Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek II*, p. 691-92. Zie voor andere argumenten: G. van den Brink, 'De hel in het Nieuwe Testament', in: A.G. Knevel, *Hemel of hel. Onze eeuwige bestemming*, 'Kok, Kampen, 1991, p. 36.

NAVIGATIE

**Om op je bestemming
te komen moet je wel de
juiste vragen stellen!**

Onlangs ontdekte ik dat ik, in verband met het parkeren, per abuis in mijn navigatiesysteem een niet bestaand adres (in de buurt van m'n bestemming) had ingevoerd. Toen ik er bijna was, werd ik steeds in cirkels rondgeleid zonder ergens aan te komen. Uiteindelijk snoerde ik de navigatie de mond, nam het heft in eigen handen en kwam op tijd bij m'n bestemming aan.

Op de terugweg mijmerde ik wat over het gebruik van een navigatiesysteem. De apparatuur is, zelfs als je die regelmatig een update geeft, natuurlijk niet honderd procent betrouwbaar, maar toch wel bijna! Een goed resultaat kan echter mee afhangen van wat jij als bestemming hebt ingevoerd.

Heel vroeger, tijdens m'n verblijf op Irian Jaya, moest ik voor elke tocht door het oerwoud gebruik maken van navigatie. Nee, daar waren toen nog geen apparaten voor. Ik nam altijd een of meer gidsen mee. Voor hun diensten betaalde ik hen met echte Van Nelle shag (tabak, € 0,25 per 200 gr.). In het begin vertrouwde ik deze gidsen zoals je vandaag je navigatiesysteem vertrouwt. Maar ik ontdekte op den duur dat dat niet altijd goed ging. Papoea's houden er namelijk niet van om 'nee' te zeggen. Zeker niet tegen iemand van wie je aan het einde van de rit nog een pluk tabak moet krijgen.

Het was een korte tocht met onze snelle boot naar het eerstvolgende dorp stroomopwaarts. Ruim een uur varen. Omdat ik zelf niet precies wist waar de rivier voldoende diep was, liet ik een van m'n gidsen de buitenboordmotor bedienen. Het was voor hem niet de eerste keer en hij kon dat prima. Op de

terugweg wilde ik toch ook zelf een stuk sturen. Dat was geen probleem omdat stroomafwaarts varen betekende dat je, hoe dan ook, een keer langs ons huis zou komen.

Op de heenweg had ik echter niet goed opgelet. Alles ging toen vanzelf. Maar nu ik aan het stuur zat, bleek dat er meerdere (water)wegen waren. Allemaal aftakkingen in de rivier. Aanvankelijk nam ik uiteraard de breedste aftakking, maar op den duur begon ik te twijfelen. Op een punt waar we weer moesten kiezen, vroeg ik m'n gids, terwijl ik met m'n hand naar rechts wees: 'Moeten we die kant op?' U begrijpt het al: de gids zei 'ja'. Want 'nee' zeggen zou niet aardig zijn.

De stroom werd smaller en smaller. Achter elke bocht verwachtte ik de hoofdstroom weer te zien, maar dat gebeurde niet. Ik keek m'n gids aan en hij schudde heel voorzichtig zijn hoofd. Ik gaf de gashendel van de buitenboormotor maar weer aan hem over. Hij draaide de boot en na zo'n twintig minuten waren we op het punt waar ik heel duidelijk de verkeerde vraag had gesteld en dus de verkeerde afslag had genomen.

De Bijbel is echt een feilloze wegwijzer. Maar dat betekent niet dat jij, als je nu maar een half uur per dag uit de Bijbel leest, gegarandeerd op je bestemming zult aankomen. Je moet wel de juiste vragen stellen. Niet alleen, maar samen met broeders en zusters. En niet aan een gewoon boek. Maar aan Hem, onze Heiland, die in het gewaad van de Schrift naar ons toekomt. Dan komt het goed. Hij zelf is immers onze bestemming! ■

TEKST
JAAP
BURGER

MAN VROUW AMBT

NADER
BEKEKEN

424

BEELD
WIKIMEDIA

Michelangelo, *De schepping van Adam* (detail)

MVA - 15 NOTITIES ALS POGING TOT DOORSPREKEN

*De HEER scheidt op aarde iets nieuws:
een vrouw maakt een man het hof.*

Jeremia 31 : 22

Zijn wij uitgepraat over man, vrouw en ambt? Wie let op de ontwikkelingen in de gereformeerde wereld zou het gaan denken. Standpunten pro en contra lijken gefixeerd, zonder hoop op toenadering. Maar moet dat? Hieronder een poging tot doorspreken. Compact en puntsgewijs geformuleerd. Af en toe wat kort door de bocht.¹ Maar ik wilde geen brochure schrijven, slechts een – toch nog lang geworden – artikel. Ik begin met een drietal vragen om daarna mijn eigen visie neer te zetten.

1 Wanneer het niet alleen tegen de kerkelijke, maar ook tegen de scheppingsorde is, dat de vrouw een regeerambt in de kerk bekleedt (zoals vaak gesteld), rijst de vraag of een vrouw wel directeur mag zijn; aan de universiteit tot doctor (= leraar) mag promoveren; professor mag worden. Hadden de Luxemburgers in 1890, bij de dood van Willem III, gelijk toen ze weigerden Wilhelmina als Groothertogin te accepteren; en koos Nederland in dat jaar de verkeerde afslag door haar – en later haar dochter Juliana en haar kleindochter Beatrix – als koningin in te huldigen? Maar als Nederland in 1890 een goede keus maakte, dreigt dan niet het gevaar dat tot tegenstanders van de vrouwelijke ambtsdrager in Nederland gezegd kan worden: jullie hebben de vrouwelijke

ouderling uitgezeefd, maar drie koninginnen doorgeslikt?

2 Wanneer het van een onbijbelse hermeneutiek getuigt om in de kerk vrouwelijke voorgangers te accepteren, van welke hermeneutiek getuigt het dan wanneer we – tegen Gods voorschrift aan Noach in (Gen. 9:5 en 6) – de doodstraf niet meer uitoefenen? Het zwagerhuwelijk (Deut. 25:5-10) niet meer praktiseren? Rebelse pubers niet stenigen (Deut. 21:18-21)? Elkaar niet met een 'heilige kus' begroeten (Rom. 16:16)? Niet van de vrouw vragen – althans in de neocalvinistische traditie niet – om met 'bedekt hoofd' in de eredienst te verschijnen (1 Kor. 11)? Niet van de mannen in de kerk vragen te bidden met opgeheven handen (1 Tim. 2:8)?

¹ Er is over dit onderwerp de laatste jaren ontzettend veel geschreven. Het is niet doenlijk in het kader van een artikel alles te noemen, laat staan te verwerken of erop te reageren.

Waarom getuigt het een van een kwalijke hermeneutiek en het andere niet?

3 Wanneer niettemin gesteld blijft worden dat een vrouw geen voorganger in de kerk mag zijn, hoe kon Debora dan rechter zijn, die Barak ontbood (Recht. 4:6)? Hoe kon Chulda profetes wezen, die Jeruzalem vermaande (2 Kon. 22:14-20)? Hoe kon de koningin van Seba in haar ambt in Jeruzalem ontvangen worden (1 Kon. 10)? Maar vooral: wat betekent de pinksterbelofte van Joël (Joël 3:1-5, Hand. 2:17-21) die aankondigt dat niet alleen onze zonen, maar ook onze dochters en zelfs onze dienaresen door de Geest zullen profeteren?²

4 Gezien deze vragen is er dus alle reden om verder door te denken over man, vrouw en ambt. Let wel: om *schriftuurlijk* door te denken. Want je kunt de problemen die hier rijzen aan de hand van schriftkritische hermeneutiek oplossen: de Bijbel als verouderd boek. Maar dan loop je het risico de Bijbel vroeg of laat kwijt te raken. Maar er is mijns inziens een andere weg.

5 Om die te vinden is het van belang helder te hebben wat het eigenlijke probleem is. Dat ligt hier, dat er in de Bijbel een tegenstrijdigheid lijkt te zijn ten aanzien van de positie van de vrouw. Aan de ene kant is er het gegeven dat man en vrouw samen voluit delen in de gaven van Pinksteren en dat Paulus zegt (Gal. 3:28) dat er in Christus geen sprake is van mannen of vrouwen. Terwijl er aan de andere kant de 'zwijgtteksten' zijn (1 Kor. 14:34, 1 Tim. 2:9-15) en de zogenaamde scheppingsorde van Genesis 2 die de man voorop stelt.

6 Voor hier direct op in te gaan kan het nuttig zijn – als denkoefening –

na te gaan hoe de kerk gehandeld heeft in soortgelijke kwesties. Ik denk aan zondag 37 uit de Heidelbergse Catechismus. Die handelt over de eed. In de Bijbel staan twee heel duidelijke teksten die de eed lijken te verbieden. Jezus' woord in de bergrede (Mat. 5:34) 'Ik zeg jullie dat je helemaal niet moet zweren'; en Jakobus 5:12: 'zweer geen enkele eed'. Veel christenen – in de lijn van de 16^e eeuwse Wederdopers – menen op grond van deze bijbelwoorden dat de eed een christen altijd verboden is. Toch spreekt de Heidelberger uit, dat de eed geoorloofd is. Getuigt dit van een foute hermeneutiek? Doperse exegete stelt dat. Gereformeerde her-

de hand: niet de pinksterprofetie van Joël geeft de hoofdlijn aan,³ maar de scheppingsorde van Genesis 2 en de zwijgtteksten.

9 Deze stellingname mag echter bevraagd worden. Om te beginnen ten aanzien van de scheppingsorde.⁴ Want wat is bij de vragen rond man en vrouw de scheppingsorde? Een opmerking van Hannah Arendt kan hier een eyeopener zijn: 'Voor de juiste analyse van het postklassieke denken is het dikwijls heel verhelderend na te gaan welke van de twee Bijbelse versies van het scheppingsverhaal tot uitgangspunt is genomen'.⁵ Met andere woorden: wordt de scheppingsorde bepaald

Wat is bij de vragen rond man en vrouw de scheppingsorde?

hermeneutiek antwoordt: er is een bijbelse hoofdlijn, die de godvrezende eed wettigt. De woorden van de bergrede en Jakobus zijn ten opzichte van deze hoofdlijn nader verklarend: ze verbieden de valse eed.

7 Het voorbeeld van deze catechismuszondag maakt duidelijk dat er bij schijnbare tegenstrijdigheden in de Bijbel gezocht moet worden naar de bijbelse hoofdlijn en het daaraan ondergeschikte. Toegepast op de vragen rond man, vrouw en ambt komt het er dus op aan de vraag te beantwoorden: wordt de bijbelse hoofdlijn – kortgezegd – bepaald door Pinksteren of door de zwijgtteksten?

8 Velen kiezen voor het laatste. De scheppingsorde uit Genesis 2 (de man eerst) lijkt deze visie te steunen. Voeg daarbij de taal van de zwijgtteksten, dan ligt de conclusie voor

door Genesis 2 of door Genesis 1? Vaak valt de keuze hier op Genesis 2. Maar is het niet meer in de lijn van de Bijbel om te stellen dat de scheppingsorde wordt bepaald door Genesis 1, waar God man en vrouw samen scheidt naar zijn beeld (Gen. 1: 26 en 27). En Genesis 2 (volgorde is hier rangorde) is verklaring en uitwerking van Genesis 1.⁶ Waarbij Genesis 2 met name inzoomt op de verhouding van man en vrouw in het huwelijk (vgl. Gen. 2:24). Met andere woorden: Genesis 1 spreekt over man en vrouw als gender, als gelijkwaardige schepselen. Genesis 2 spreekt over man en vrouw als partners in hun huwelijkse relatie. Maar Genesis 1 gaat voorop: vrouwen en mannen gelijkwaardig als beeld van God.

10 Hoe komt het dat deze prioriteit van Genesis 1 vaak is ondergesneeuwd? Eén van de hoofd-

Zeker sinds de vaak vrouw- onvriendelijke middeleeuwen wordt het verhaal van de schepping van de mens meestal vanuit Genesis 2 verteld. Met name de kunst is hier tot in onze tijd beeldbepalend

redenen is, dat – zeker sinds de vaak vrouwonvriendelijke middeleeuwen⁷ – het verhaal van de schepping van de mens meestal vanuit Genesis 2 verteld wordt. Met name de kunst is hier tot in onze tijd beeldbepalend.⁸ Ook de kinderbijbel speelt hier een rol. Frapperend is bv. hoe Anne de Vries het verhaal van Genesis 1 vertelt. Hij volgt nauwkeurig de lijn van het bijbelverhaal, maar laat weg, dat in Genesis 1 over de schepping van man en vrouw wordt verhaald. De vrouw volgt bij hem pas later.⁹ Zo harmoniseert hij Genesis 1 en 2, maar laat hij de pointe van Genesis 1 vervallen. Zulke gegevens uit de historie, de iconografie en de kinderlijke geloofsopvoeding zijn – veel meer dan we vaak beseffen – basaal-vormend voor het denken van veel christenen geworden. Maar ze kunnen tegelijk – tot in de (theologische) volwassenheid toe – doofblind maken voor de duidelijke taal van Genesis 1: man en vrouw gelijk op!

11 Gaat het om de bijbelse hoofdlijnen in het Nieuwe Testament, dan valt te vragen of de hoofdlijn bepaald wordt door de zgn. zwijgtteksten of door de christelijke vrijheid uit Galaten 3 en het evangelie van Pinksteren. Nu behoren de passages, waarin de zwijgtteksten staan tot de apostolische *toepassing* van het evangelie in de praktijk van de gemeente. Maar

het goede nieuws over het bevrijdende werk van Christus' kruis en vooral het heilsfeit van Pinksteren vormen de *kern* van dat evangelie. Dit zal dus de voorrang moeten hebben.¹⁰ De bevrijding door het kruis van Golgotha en de Geestesgave van Handelingen 2 zijn immers fundamenteel voor de nieuwtestamentische verkondiging.

12 Samengevat kan geconcludeerd worden dat, wanneer gevraagd wordt naar de schriftuurlijke hoofdlijnen aanzien van man en vrouw, deze bepaald wordt door Genesis 1, het kruis van Golgotha en Handelingen 2. Bij nader toezien blijkt deze hoofdlijn dus trinitarisch bepaald. God de Vader schiep man en vrouw gelijkwaardig als zijn beeld (Gen. 1). God de Zoon verlost hen door zijn kruis tot gelijke vrijheid (Galaten 3). God de Geest zalft zonen en dochters tot gelijkwaardige roeping (Handelingen 2).¹¹

13 En de zwijgtteksten? Die leren hoe in de praktijk gebruik te maken van deze vrijheid. Paulus schrijft immers dat alles ons wel geoorloofd is, maar dat niet alles nuttig is (1 Kor. 10:23). Dus zijn er situaties waarin je je vrijheid niet mag of kunt gebruiken. Zo kan de gelijkheid van man en vrouw en het in die gelijkheid door een vrouw bediende ambt het huwelijk onder druk zetten.¹² Dan

2 Het valt op dat de artikelen van Henk van den Belt en Gert van den Brink over hermeneutiek (zie P.T. Pel en H.J. Room (red.) *Het Woord in geding*, uitg. Kerngroep Bezinning GKv, 2022, p. 51-85) helaas op deze problematiek niet ingaan. Terwijl bezinning op dit punt broodnodig is.

3 Als 'escape' wordt vaak gesteld dat het hier om niet-ambtelijk profeteren zou gaan. Maar het onderscheid ambtelijk – niet-ambtelijk is vreemd aan Joël.

4 Over de zgn. scheppingsorde is een apart verhaal te houden. Zo stelt J. Douma kritische vragen bij heel dit concept (J. Douma, *Grondslagen Christelijke Ethiek*, Kok, Kampen, 1999, p. 134-140). Indien Douma gelijk heeft moet het argument van de scheppingsorde t.a.v. de vragen rond man, vrouw en ambt extra kritisch worden bezien.

5 Hannah Arendt, *De menselijke conditie*, Boom, Amsterdam, 2009, p. 307.

6 Over de verhouding van Genesis 1 en 2 is een boek te schrijven. Ik moet hier heel beknopt zijn.

7 Zie bijv. H. Bavinck, *De vrouw in de hedendaagsche maatschappij*, Kok, Kampen, 1918, p. 36 - 44

8 Denk bv. aan Michelangelo's beroemde en iconische fresco van de schepping van Adam. Van Adam alleen!!

9 Anne de Vries, *Groot Vertelboek voor de Bijbelse Geschiedenis*, 5e druk, Kok, Kampen z.j., p.2.

10 Henk Room kiest hier duidelijk anders (Henk Room, Geen eigenmachtige uitleg! In: *Het Woord in geding*, p. 36): de zwijgtteksten zijn z.i. leidend voor de uitleg van Gal. 3:28. Hij verantwoordt dit niet. Terwijl de redenering andersom m.i., mee gezien het pinkster-evangelie (wat Room niet noemt), meer op z'n plaats is: Galaten 3:28 en Handelingen 2 leidend bij de duiding van de zwijgtteksten.

11 Zie uitvoeriger: B. Wentsel, *Dogmatiek 3a*, Kok, Kampen, 1987, p. 627-640.

12 Zie de levensgeschiedenissen van Prins Hendrik, Prins Bernhard en Prins Claus, die elk op eigen wijze geworsteld hebben met hun positie als man naast de door hun vrouw bezette troon.

kan het nodig zijn dat de vrouw in de gemeente zwijgt. Ook kan de maatschappelijke en historisch gegroeide situatie zodanig zijn, dat de christelijke vrijheid nog niet of niet meer publiek waargemaakt kan worden. In veel moslimlanden is dat vandaag de dag nog steeds aan de orde.¹³ Christelijke vrijheid wordt niet per decreet of – erger nog – via revolutie ingevoerd, maar moet naar de wet van het zuurdeeg ingroeien in de werkelijkheid. Zoals ook de afschaffing van de slavernij een proces was van eeuwen, waarbij er in Christus geen slaaf of vrije is (Gal. 3:28). Maar waar Paulus wel Onesimus terugstuurt naar Filemon, omdat dat past in de toenmalige tijd. Zo zijn

15 Is het bovenstaande nieuwlichterij? Nee. Ruim 100 jaar geleden hield de bekende Amsterdamse predikant J.C. Sikkel een lezing over de grote toekomst en de vrouw. In zijn lezing spreekt hij poëtisch over nieuwe taken van de vrouw als over de nardusfles van Maria van Betanië die zal openbreken en heel de kerk zal vervullen met haar geur.¹⁵ Zelfs trekt hij – in 1920! – al voorzichtige lijnen naar de dienst van de vrouw in de gemeente in voorbede en verkondiging.¹⁶ En hij eindigt als volgt: ‘Groot zal de toekomst worden en groot het vrouwenleven in de toekomst. Groot in gevaar, en groot in kwaad. Maar ook zeker groot in genade over de vrouw,

schept op aarde iets nieuws: een vrouw maakt een man het hof. Een nieuwe schepping: de vrouw neemt het initiatief. Voor mij behoort dit profetenwoord tot het heilige tegoed van het Oude Testament, een tegoed dat – bij goede doordenking – onze hermeneutische vragen en discussies kan doen wegsmelten door de kracht van de zonder waarheid. ■

Aan het einde van dit verhaal de vraag: getuigt het bovenstaande van een kwalijke nieuwe hermeneutiek?

man en vrouw gelijkwaardig en zegt Paulus tegelijkertijd dat de vrouw moet zwijgen.¹⁴ Maar de principiële kern blijft: man en vrouw, dochter en zoon, samen gelijkwaardig, één in de zalving van de Geest.

14 Hierbij moet met nadruk gesteld, dat dit alleen in Christus mogelijk is. Paulus zegt niet voor niets in Galaten 3 dat de vrijheid van slaaf en vrije, vrouw en man, Jood en Griek alleen bestaat in de doop in Christus Jezus. Bij het bekleed zijn met zijn liefde valt de beslissing. Zonder die liefde lijdt alle gelijkheidsdenken vroeg of laat schipbreuk door seculier feminisme. Meer dan op vormdiscussies (mag het of niet?) zullen wij ons hier op inhoud moeten concentreren: leven wij echt in en uit Christus?

en groot in zegen door de vrouw. Bidde dan aller ziel met en voor de vrouw in de Gemeente van den Heere Jezus Christus, dat zij Hem, die haar met zijn bloed kocht en vrijmaakte, niet verlooche en smade, door haar wieroek te branden op het altaar der groote hoer ..... maar dat zij zich waarachtig *den HEERE* wijde: “zie de dienstmaagd des Heeren! Mij geschiede *naar uw Woord*.”¹⁷

Aan het einde van dit verhaal de vraag: getuigt het bovenstaande van een kwalijke nieuwe hermeneutiek? Of mag hier aan het woord van S. Greijdanus herinnerd worden: ‘Soms ging ... de zonder waarheid ten aanzien van een of ander geloofspunt eerst heerlijk op na een nacht van dwaling’.¹⁸ Waarbij ik tenslotte wil wijzen op wat de profeet Jeremia zegt (Jer. 31:22)¹⁹ ‘*De HEER*

¹³ Christelijke vrouwelijke ontwikkelingswerkers dragen in zulke landen dan ook vaak een hoofddoek.

¹⁴ Er is alle reden om – ook bij vrouwelijke ambtsdienst – op dit punt door te denken over de vraag wat de blijvende betekenis van de zwijgteksten is. Iets wat nog te weinig gedaan is.

¹⁵ J.C. Sikkel, *De Grootste Toekomst en de Vrouw*, Libertas, Rotterdam, 1920, p. 28.

¹⁶ J.C. Sikkel, a.w. p. 39,40.

¹⁷ J.C. Sikkel, a.w., p. 41.

¹⁸ S. Greijdanus, *Schriftbeginselen ter Schriftverklaring*, Kok, Kampen, 1946, p. 143.

¹⁹ Een vaak vergeestelijkte en nog vaker vergeten profetie.

A detailed view of the central portion of Michelangelo's famous fresco, 'The Creation of Adam'. On the left, Adam is shown in profile, lying on a rocky ledge, his body tensed as he reaches towards the right. His right arm is extended, with his hand just inches from the hand of the figure on the right. On the right, God is depicted as an elderly man with a long, flowing white beard and hair, wearing a purple robe over a red tunic. He is reclining, his right arm raised and hand open, mirroring Adam's gesture. The background shows a landscape with a blue sky and a green valley. The overall composition is dynamic, with strong contrasts of light and shadow.

OPMERKINGEN BIJ DE NOTITIES VAN JAAP BURGER

Zijn we uitgepraat over man, vrouw en ambt? Collega Jaap Burger meent van niet en ik ben dat met hem eens. Openen zijn notities voor zo'n gesprek hoopvolle perspectieven?

Burger steekt terecht in bij de centrale zaak waar het om gaat: de manier waarop we met de Bijbel omgaan (hermeneutiek). Met de laatste synodebesluiten, gebaseerd op het synoderapport *Elkaar van harte dienen*, is (net als eerder bij de besluiten van de synode van Meppel 2017) de hermeneutiek betrokken geraakt. De bundel *Het Woord in geding*, onder redactie van Pieter Pel en Henk Room, gaat daar uitvoerig op in en legt op fundamentele punten kritische analyses op tafel. Opvallend, dat daar tot nu toe niet inhoudelijk op is gereageerd in de kring van de oude GKv. Daarbuiten heeft de bundel wel inhoudelijke reactie gekregen.¹

Wat is de bedoeling?

In zijn artikel zoekt Burger mogelijkheden voor een voortgezet gesprek. Dat is echt te waarderen. Maar betekent dit dat de besluiten van de GS 2020 ook voor hem niet overtuigend zijn? Die besluiten hebben als kern dat alle ambten in de gemeente voor zusters op gelijke wijze openstaan als voor broeders. Of wil Burger alleen een andere weg wijzen – met dezelfde uitkomst – voor hen die niet meekunnen in de argumentatie van die besluiten?

In elk geval zoekt Burger niet het gesprek over wat in de bundel naar voren is gebracht. Slechts kort en zijdelings,

in twee voetnoten, gaat hij erop in. Burger wil schriftuurlijk doordienen over het onderwerp en wijst een schriftkritische hermeneutiek van de hand. Komen we verder met zijn notities?

I Notitie 1-4: Drie al beantwoorde vragen

Het is jammer dat je door Burgers eerste drie notities heen moet voordat je tot de eigenlijke en meer interessante punten in zijn betoog komt. Over de drie vragen/complexen van vragen die hij hier noemt is namelijk al zo vaak het een en ander gezegd. Ze werden beantwoord op grond van valide exegese, vanuit gezamenlijk gedragen gereformeerde uitgangspunten. Het helpt niet verder om zonder verwerking van deze antwoorden opnieuw dezelfde vragen te stellen. Ik zal die beantwoording niet gaan herhalen, maar volsta met enkele opmerkingen en met verwijzingen die verder kunnen helpen.

Scheppingsorde

Allereerst iets over het probleem dat Burger signaleert met betrekking tot de 'scheppingsorde' (notitie 1).

1. Dit probleem ontstaat alleen bij een bepaald gebruik en invulling van dit begrip. Er is echter ook een genuanceerdere benadering mogelijk waar-

door de vragen die hij hierover stelt niet aan de orde zijn.²

2. Bovendien, wanneer de apostel Paulus in 1 Timoteüs 2:13 en 14 verwijst naar Genesis 2, doet hij dat met het oog op het gedrag van man en vrouw in de gemeente van Efeze en niet met het oog op hun positie in de maatschappij. Hij komt ook niet met een afgerond bijbels mensbeeld. In zijn aanwijzingen klinkt wel een visie door op de onderlinge relatie van man en vrouw in de gemeente, die kennelijk te maken heeft met Gods scheppingsbedoeling.

3. Tenminste in het laatste decennium is in de discussie geen sprake van een beroep op de 'scheppingsorde', zoals je op grond van Burgers opmerkingen zou kunnen denken. Het gaat bij de apostel Paulus niet om een verwijzing naar een filosofisch begrip, maar om de verwijzing naar *gebeurtenissen* die in het begin van onze geschiedenis plaats hebben gevonden, en die kennelijk nog steeds maatgevend zijn voor de gemeenten van het Nieuwe Testament.

Alles hermeneutisch over één kam?

Mogen we elkaar geen verwijten maken over een onbijbelse hermeneutiek bij de synodale besluiten, wanneer we niet ook de manier veroordelen waarop de Bijbel wordt gebruikt nu we niet meer de doodstraf of het zwagerhuwelijk willen praktiseren, nu we niet meer rebelse pubers willen stenigen en elkaar niet meer begroeten met een heilige kus? (notitie 2)

Hier gooit Burger wel heel veel op één hoop en worden appels met peren vergeleken.³ Overigens hoeft omgekeerd niet per definitie van een onbijbelse hermeneutiek sprake te zijn, wanneer men meent gebruik te kunnen maken van de gaven van vrouwelijke voorgangers in bepaalde taken in of buiten de gemeente, in samenhang met eindverantwoordelijke broeders.⁴

Een rechtstreekse lijn?

De derde notitie suggereert een rechtstreekse lijn van de gaven die vrouwen ontvingen voor de taken die ze volgens de Bijbel uitvoerden naar het uitoefenen van het ambt van ouderling en predikant in de kerkelijke setting van vandaag. Burger attendeert op Debora, Chulda, de koningin van Seba en op de profetie van Joël in Joël 3 en Handelingen 2.

Dat je echter niet zomaar vanuit het één tot het ander kunt concluderen is op basis van inhoudelijke weging al meer dan eens naar voren gebracht.⁵

Vragen vanuit exegese of vanuit onze samenleving?

In notitie 4 stelt Burger dat er alle redenen zijn om verder door te denken over man, vrouw en ambt vanwege de door hem genoemde vragen.

Echter, gezien de beantwoording van die vragen is er vanuit die optiek juist geen aanleiding om dat te doen. De reden waarom een dergelijk gesprek hierover wél nodig is en blijft, komt van een andere kant.

De rollen van man en vrouw in onze samenleving zijn vanwege de emancipatiegolven in de afgelopen zestig jaar drastisch veranderd. In de confessionele gereformeerde kerken bleven de ambten echter voorbehouden aan mannen. Intussen is in deze kerken het denken van mannen en vrouwen mee geëmancipeerd. Ook is dat

beïnvloed door een individualistisch sentiment vanuit onze samenleving, waarbij er veel aandacht is voor ieders persoonlijke gaven en talenten en de ontplooiing daarvan. Die aandacht is niet verkeerd, maar het maakt wel dat er in dit opzicht nieuwe vragen aan de Bijbel worden gesteld. Van daar ook dat eens gegeven exegeses

in eenheid en gelijkwaardigheid als mannelijk en vrouwelijk geschapen en tegelijk in onderling verschil en reliëf wat verantwoordelijkheid betreft, daaraan het best dienstbaar zijn? Omdat we bij onze vragen in de context staan van sterke maatschappelijke en culturele tendensen, zullen we ons er tegelijk voor moeten hoeden, dat

Elke nieuwe generatie moet zich het Woord van God eigen maken en komen tot geloofsantwoorden op vragen die de eigen tijd stelt

opnieuw worden onderzocht. Dat is goed. Elke generatie moet bezig met het begrijpen van Gods Woord in de eigen tijd. Elke nieuwe generatie moet zich het Woord van God eigen maken en komen tot geloofsantwoorden op vragen die de eigen tijd stelt. In dat licht is het van belang de taak van zusters in dienst van de Here Jezus en zijn gemeente en de waarde van hun talenten als geschenken van de Heilige Geest, ook te doordenken in relatie tot de ambtsdienst. Worden we uitgedaagd door onze tijd en cultuur, dan mogen we niet zwijgen. Wel is de verleiding groot om de discussie te versmallen tot de vraag wat mogelijk is of mogelijk moet zijn voor mannen en vrouwen. Maar daarmee neem je de blikverenging uit de maatschappelijke discussies van onze tijd over. Alles wordt dan benaderd vanuit de plaats die mensen innemen. We zouden ons beter kunnen afvragen hoe, bezien vanuit het koningschap van Christus, een bijbels verantwoorde en voor de gemeente nuttige inrichting van ambten en diensten eruit zou moeten zien.⁶ Hoe kan de mens, door God

we de uitleg van de Bijbel naar onze eigen hand zetten. Het is goed dat ook Burger daartegen waarschuwt. Hoe loopt de weg die hij vervolgens wijst? Ontkomt hij aan de hierboven genoemde blikversmalling?

II Notitie 5-7: Een tegenstrijdigheid en een voorbeeld

Volgens Burger is het eigenlijke probleem dat er in de Bijbel een tegenstrijdigheid lijkt te zijn ten aanzien van de positie van de vrouw (notitie 5). Aan de ene kant delen man en vrouw samen voluit in de gaven van Pinksteren. Aan de andere kant staan de 'zwingteksten'.

Een tegenstrijdigheid?

Maar moet je hier wel een tegenstrijdigheid vermoeden? De spanning tussen het een en het ander verdwijnt als je inziet, dat samen voluit delen in de gaven van Pinksteren niet veronderstelt dat je die als man en vrouw per se

op dezelfde positie of op gelijke wijze in moet kunnen zetten. Het samen voluit delen in gaven en een verschil in verantwoordelijkheid vormen geen tegenstrijdigheid.

Het is al vaak opgemerkt dat Galaten 3:28 die gevoelde tegenstrijdigheid niet ondersteunt. Paulus zegt: Je hebt in Christus geen streepje voor omdat je man bent. En je hebt geen streepje voor omdat je vrouw bent. Niet dat het man-zijn of vrouw-zijn 'in Christus' is opgeheven. Maar dit verschil is niet van belang voor hun eenheid met Christus in de weg van geloof.⁷ Het onderscheid tussen een gelovige man en vrouw is niet van belang voor het samen delen in de erfenis van Abraham.

Zondag 37 Heidelbergse Catechismus

*Maar stel dat Burger hier terecht een tegenstrijdigheid zou voelen. Hoe moeten we daar dan mee omgaan? Dat probeert Burger (in **notitie 6 en 7**) duidelijk te maken aan de hand van Zondag 37 van de Heidelbergse Catechismus over de eed. Bij schijnbare tegenstrijdigheden in de Bijbel moet volgens hem gezocht worden naar de hoofdlijn (de godvrezende eed is gewettigd) en het daaraan ondergeschikte (valse eed is verboden).*

Deze reeks gedachten is moeilijk te volgen. Allereerst, wanneer in de Bijbel de godvrezende eed gewettigd is maar de valse eed niet, dan hebben we niet met een tegenstrijdigheid te maken. Zelfs niet met een schijnbare tegenstrijdigheid.

In de tweede plaats, de tegenstrijdigheid die Burger aanneemt zit niet in de Bijbel, maar het is een tegenstrijdigheid die de Wederdopers in de Bijbel menen te ontwaren. Die tegenstrijdigheid ontstaat echter door de *hermeneutische* opvatting van de Wederdopers over de relatie tussen

het Oude en Nieuwe Testament. In het Oude Testament was de eed toegestaan en geboden, in het Nieuwe volgens hen echter niet meer, vanwege de uitspraken van Jezus: 'Ik zeg jullie dat je helemaal niet moet zweren' (Mat. 5:34) en van Jakobus: 'Zweer geen enkele eed' (Jak. 5: 12). Daartegenover sluit de Catechismus

niet sterk. Als het alleen gaat om een *schijnbare* tegenstrijdigheid, waarom zou je dan dit onderscheid maken? Dan heb je toch gewoon een 'bijbelse lijn' waar ook de andere gegevens zich bij laten inpassen? En verder, als je al bij enig onderwerp twee lijnen in de Bijbel ziet lopen, dan is het hermeneutisch toch alleen verantwoord om

Als het alleen gaat om een schijnbare tegenstrijdigheid, waarom zou je dan dit onderscheid maken? Dan heb je toch gewoon een 'bijbelse lijn' waar ook de andere gegevens zich bij laten inpassen?

aan bij het onderwijs van Calvijn. Calvijn wilde helemaal niet weten van een tegenstrijdigheid. Hij zegt juist dat die er niet is wanneer je de teksten maar goed leest in hun verband (het verband van OT en NT en het eigen tekstverband). De Bijbel (OT én NT) verbiedt alleen de valse eed en de onnodige eed.⁸

Niet zo'n duidelijk voorbeeld

De weg die Burger voor zich ziet is dus niet helder. Dat komt allereerst doordat hij de vragen rondom man-vrouw-en-ambt als een tegenstrijdigheid kwalificeert. Zelfs een *schijnbare* tegenstrijdigheid. Dus een tegenstrijdigheid die er eigenlijk niet is. Intussen wil hij die tegenstrijdigheid wel als tegenstrijdigheid oplossen. Vervolgens loopt het voorbeeld van Zondag 37 uit de rails. Het onderscheid dat hij daaraan vastknoopt ('hoofdlijn' versus 'het daaraan ondergeschikte'), is op zichzelf ook

de ene tot hoofdlijn te verklaren en de andere tot ondergeschikt, wanneer de Bijbel daar zelf aanleiding toe geeft? Dat is juist de moeite met het synoderapport *Elkaar van harte dienen*, GS Goes 2020. Dit rapport kiest op eigen gezag tussen wat wél en niet van de Heilige Geest afkomstig zou zijn in Genesis 1-3.⁹ Het creëert zo zelf een tegenstrijdigheid in de Bijbel.

Waar zit de tegenstrijdigheid?

De tegenstrijdigheid zit niet in de Bijbel, maar in onszelf! Wij voelen hier spanning omdat we een krachtige tendens vanuit onze samenleving ervaren. Die tendens wil ons laten geloven dat er, nu er geen verschil is in gelijkwaardigheid tussen man en vrouw, dus ook geen verschil kan zijn in hun positie of verantwoordelijkheid. Want dat zou die gelijkwaardigheid en gelijkheid aantasten. Maar nergens heb ik de validiteit (houdbaarheid) van deze stelling aannemelijk zien maken. Het

lijkt me mooi werk voor een filosoof om hier eens een boeiende analyse op los te laten. Zit het probleem niet ook hierin dat het functioneren in een kerkelijk ambt wordt beschouwd als het technisch invullen van een bestuurstaak en als ‘het over een ander te zeggen hebben’, een ‘heersen’ over een ander? Intussen bevestigt dit signaal, dat we moeten oppassen de uitleg van de Bijbel vanuit onze culturele (onbe- wezen) vooronderstellingen naar onze hand te zetten.

Wanneer Burger in notitie 7 zegt, dat je dus bij schijnbare tegenstrijdigheden in de Bijbel moet zoeken naar een hoofdlijn en het daaraan ondergeschikte, is deze oplossing niet goed denkbaar. Want bij een *schijnbare* tegenstrijdigheid heb je eenvoudig niet te maken met een tegenstrijdigheid. En als je echt een tegenstrijdigheid meent te ontwaren is het beter je eerst af te vragen: waar komt die indruk, die spanning bij mij vandaan?

III Notitie 8-10: ‘Hoofdlijn’ en ‘het daaraan ondergeschikte’ in het Oude Testament

Laten we toch even verder meegaan in de gedachten die Burger ontwikkelt. Hij vraagt: moet je nu, bij deze (schijnbare) tegenstrijdigheid, Genesis 2 samen met de zwijgteksten in het Nieuwe Testament als ‘hoofdlijn’ nemen? Of moet je in plaats daarvan kiezen voor de combinatie van Genesis 1, de profetie van Joël in Handelingen 2 en Galaten 3?

We staan eerst stil bij het Oude Testament. Hier gaat het dus om de spanning die Burger voelt tussen Genesis 1 en Genesis 2 (notitie 9 en 10).

Welk van beide hoofdstukken vormt de ‘hoofdlijn’? Welk van beide moet als ‘het ondergeschikte’ worden gezien?

Verkeerde vragen

Met deze vraagstelling word je op het verkeerde been gezet.

Allereerst geeft de tekst van Genesis 1-3 nergens aan dat hier een spanning bestaat. Hooguit kun je zeggen dat niet elk onderdeel in Genesis 2-3 exact in overeenstemming kan worden gebracht met wat verteld wordt in Genesis 1. Dat betreft met name de vertelvolgorde.¹⁰ Maar daar gaat het Burger niet om. Hij concentreert zich op de verhouding man-vrouw. Hij meent dat de ‘scheppingsorde’ alleen door

Lutherbijbel, Wittenberg, 1551: Het paradijs

Genesis 1 wordt bepaald. Die scheppingsorde houdt in: *God schiep man en vrouw naar zijn beeld. God schiep man en vrouw als mensen die gelijkwaardig zijn.* Genesis 2 is daar verklaring en uitwerking van. Die uitwerking is volgens Burger: *God stelt rangorde in tussen man en vrouw.* Er zit op enig punt ook *ongelijkheid*. Maar dan is de vraag opnieuw: het één sluit het ander toch niet uit? Bij alle gelijkheid en

gelijkwaardigheid kan er toch op enig punt verschil in verantwoordelijkheid bestaan? Waarom zou je dan moeten kiezen voor alleen Genesis 1 als het gaat om de vraag naar de ‘hoofdlijn’ en de ‘scheppingsorde’?

Verder, tegenwoordig wordt in commentaren vrij algemeen benadrukt dat Genesis 2-3 gewoon verder vertelt vanuit Genesis 1 en daarop voortbouwt. Dat is ook wat Burger meent. Oudere commentaren, die uitgingen van de bronnenhypothese (zie hieronder), benadrukten de verschillen, die als tegenstrijdigheden werden uitvergroot. Onder exegeten heerst tegenwoordig vrij algemeen de mening dat er in Genesis 1 en in Genesis 2 en 3 een verschillend vertelperspectief naar voren komt. Maar niet in die zin dat ze met elkaar in concurrentie zouden staan als het gaat om de schepping van de mens. En zeker niet zó dat je te maken zou hebben met een ‘hoofdlijn’ versus ‘het daaraan ondergeschikte’, ‘scheppingsorde’ versus ‘rangorde’. Integendeel, Genesis 2-3 borduurt voort op wat al in Genesis 1 naar voren kwam.¹¹

Dat is, in de derde plaats, goed te zien aan hoe Genesis 2:4 begint. ‘Dit is de geschiedenis van de hemel en de aarde ...’ Het woord ‘geschiedenis’, de vertaling van het Hebreeuwse *toledoot*, kan ons op het verkeerde been zetten alsof dezelfde geschiedenis van hoofdstuk 1 opnieuw maar dan anders wordt verteld. Maar dat is niet de bedoeling van deze term. Een betere weergave is de omschrijving: ‘nu volgt wat er geworden is van de hemel en de aarde’. *Toledoot* grijpt terug op het voorgaande, maar met de bedoeling om van daaruit verder te vertellen. De schepping van hemel en aarde is de revue gepasseerd in Genesis 1. Er wordt wel op teruggegrepen als een soort recapit-

Michelangelo,
De schepping van Eva

tulatie, maar met de bedoeling om nu in Genesis 2-3 te vertellen wat daaruit voortgekomen is.

Twee bijbelse versies van het scheppingsverhaal?

Hier ontsproten de gedachten van Burger verder. Inhoudelijk en hermeneutisch.

Inhoudelijk: in het licht van wat hierboven gezegd is over de toledoot-formule kun je Genesis 2-3 niet een tweede versie van het bijbelse scheppingsverhaal noemen. Zo is het ook niet bedoeld. Veel van wat geschapen is, wordt hier niet vermeld. Ook een aantal grote en fundamentele zaken niet. Genesis 2 dient eerder als voorbereiding voor hoofdstuk 3 en 4.¹² Maar deze gedachten zijn ook *hermeneutisch* problematisch. De ideeën over verschillende scheppingsverhalen in Genesis 1-3 stammen uit de bovengenoemde, voor een deel achterhaalde, bronnenhypothese. Dat is, kort gezegd, een hypothese die spanningen tussen gedeelten in de Bijbel verklaart door herkomst uit verschillende bronnen. Die bronnen zouden dan door de

lijkt erop dat Burger zich hiervan onvoldoende bewust is. Het betekent namelijk dat je niet meer uitgaat van de eenheid van de bijbeltekst en van het gezag van de (eind)tekst zoals de Heilige Geest die aan de kerk gegeven heeft. De tegenstelling die je – in het geval van Burgers notities – eerst zelf hebt gecreëerd tussen Genesis 1 en 2-3, projecteer je terug in verschillende bronnen achter de gegeven tekst. Vervolgens ga je de Bijbeltekst vanuit

verhaal. Haar opmerking, die Burger een ‘eyeopener’ noemt, werkt dan ook juist vertroebelend.

Michelangelo

Burger verklaart ook waardoor de gelijkwaardigheid tussen man en vrouw (Genesis 1) eeuwenlang als hoofdlijn is ondergesneeuwd: dat komt, zeker sinds de vaak vrouwonvriendelijke middeleeuwen, doordat de schepping van de mens meestal werd verteld vanuit Genesis 2. Burger voert (in noot 8) Michelangelo als voorbeeld op.

Genesis 2-3 is niet bedoeld als een tweede versie van het bijbelse scheppingsverhaal

redacteur(en) van de bijbeltekst zijn gecombineerd tot de tekst die we nu hebben. Echter, lang niet altijd gaat het om echte spanningen, en het identificeren van de verschillende bronnen heeft vaak een hoog hypothetisch gehalte. Maar hermeneutisch gezien ga je een verkeerde weg op wanneer deze bronnen achter de bijbeltekst het uitgangspunt worden voor je uitleg van en je omgang met de Bijbel. Het

dit kader uitleggen. Dat is een bedenkelijk en schriftkritisch procedé. Je zou het de ‘oude hermeneutiek’ van de moderniteit kunnen noemen. Daartegen heeft de gereformeerde exegese en theologie zich de afgelopen twee eeuwen steeds krachtig verzet. Het leidt tot een cirkelredenering. De filosofe Hannah Arendt gaat kennelijk zonder meer uit van het bestaan van twee versies van het scheppings-

Zijn fresco aan het plafond van de Sixtijnse Kapel, met een weergave van de schepping van Adam, staat in ons collectief geheugen gegrift. De vinger-top van Gods hand die de vingertop van Adams hand aanraakt. Magisch. Maar het is wel de schepping van Adam alléén - Burger zet hier twee uitroeptekens. Kortom, we worden door de kunst op het verkeerde been gezet, omdat die ons de schepping van de mens vertelt vanuit Genesis 2 als hoofdlijn. Dat is het hoofdstuk van de rangorde tussen Adam en Eva. Bij deze gedachten zijn nogal wat vragen te stellen. Bovendien, hoe komt Burger erbij om de weergave van de

schepping vanuit Genesis 2 te verbinden met vrouwonvriendelijkheid? Het verschil dat hij construeert tussen Genesis 1 en 2-3 wordt bij hem nu ook ingekleurd als verschil in menselijke kwaliteit tussen man en vrouw. Maar stel, je staat daar in de Sixtijnse kapel in Rome en je kijkt omhoog naar *De schepping van Adam*. Op een gegeven moment verschuift je blik een fractie. Wat zie je dan? Het fresco eraan: *De schepping van Eva*. Daar zie je God vol zorg en met intense aandacht bezig Eva uit Adam tevoorschijn te brengen. Adam zelf heeft daar geen enkel actief aandeel in. Inderdaad, een afbeelding vanuit Genesis 2.

maar *De schepping van Eva*. Als je de Sixtijnse kapel door de lekeningang binnenkomt, zie je de chronologisch eerste panelen als laatste. Voordat je *De schepping van Adam* ziet, zie je *De schepping van Eva*. Kunsthistorici hebben achterhaald dat Michelangelo *De schepping van Eva* zelfs heeft geschilderd voordat hij het fresco over Adams schepping heeft gemaakt. Een mooie gedachte om haar schepping centraal te stellen bij een beeldverhaal over de voortgang van de vroege geschiedenis!

De kernvraag hierbij is: wanneer je als beeldend kunstenaar de schepping van

Nu zou je kunnen zeggen: 'Oké, Michelangelo was zelf niet vrouwonvriendelijk. Maar de afbeeldingen die hij schiep hebben zo wel gewerkt'. Ik zou daar het bewijs wel eens van willen zien. (Trouwens, ook het bewijs dat je de middeleeuwen als vrouwonvriendelijk kunt typeren. Alleen afgaan op Bavinck is wel erg summier. Na hem is er veel nieuw onderzoek verricht over de middeleeuwen¹⁵). Kan het ook zijn dat we pas de laatste 50 à 60 jaar dit beeldmateriaal zo zijn gaan interpreteren? Niet onder invloed van goede exegese, maar omdat we vanuit hedendaagse culturele veronderstellingen al gauw geneigd zijn te denken dat de volgorde van scheppen te maken heeft met rangorde, of dat verschil in verantwoordelijkheid gelijk staat met rangorde. Als we dat vervolgens terug projecteren, zien we dáárom Genesis 1 in spanning staan met Genesis 2.

Anne de Vries

Ook de kinderbijbel speelt volgens Burger een rol in het positioneren van Adam als mens boven Eva, omdat de vertelling aangeeft dat hij het eerst geschapen is. Voorbeeld: de kinderbijbel van Anne de Vries. Ook daarin wordt de schepping van Eva verteld aan de hand van Genesis 2 en niet van Genesis 1.

Maar ook hier geldt de vraag: als je over de schepping van de mens wilt vertellen, in een logische volgorde en zoveel mogelijk op een aanschouwelijke manier, dan kan dat toch moeilijk anders dan via Genesis 2? Wat heeft dat met vrouwonvriendelijkheid te maken? En geeft Anne de Vries Adam als mens een plek boven Eva? Toen ik als kind zijn vertelling hoorde en toen ik die later las, is dat nooit bij mij opgekomen. Je kunt toch niet ontkennen dat God de mens in die volgorde geschapen heeft? De gedachtereeks van Burger is steeds lastiger te volgen.

Op het fresco *De schepping van Eva* wordt Eva op geen enkele manier als tweederangs aangeduid. Adam ligt er bewusteloos bij als niet meer dan instrument, door God gebruikt om Eva als een wonder tevoorschijn te brengen

Maar wat zegt dat? Op geen enkele manier wordt Eva hier als tweederangs aangeduid. Adam ligt er bewusteloos bij als niet meer dan instrument, door God gebruikt om Eva als een wonder tevoorschijn te brengen.¹³ Michelangelo heeft echt geen aandacht voor Adam alleen. Sterker, hij heeft het plafond van de Sixtijnse kapel met een rij van negen fresco's beschilderd. Daarin wordt de geschiedenis vanaf de schepping tot en met de dronkenschap van Noach uitgebeeld. Het vijfde en dus meest centrale fresco is niet *De schepping van Adam*,

Eva als een historische gebeurtenis wilt weergeven, hoe moet je dat dan doen? Hoe kun je dat anders doen dan vanuit Genesis 2? Daarmee is ook gegeven dat je, gezien de historische volgorde, genoodzaakt bent de schepping van Adam alleen, zonder Eva, weer te geven. En ook dat is moeilijk anders te visualiseren dan vanuit Genesis 2. Probeer het maar eens vanuit Genesis 1! Maar hoe kun je dit met vrouwonvriendelijkheid verbinden?¹⁴ Of met het degraderen van Genesis 2 tot dat wat ondergeschikt is aan Genesis 1 als hoofdlijn?

IV
Notitie 11-14:
‘Hoofdlĳn’ en ‘het daaraan
ondergeschikte’ in het
Nieuwe Testament

Burger vertelt hoe hij de tegenstrijdigheid die hij ziet ook herkent in het Nieuwe Testament. Wordt de hoofdlĳn bepaald door de zogenaamde zwĳgteksten, of door de christelijke vrijheid van Galaten 3 en het evangelie van Pinksteren?

Als je de vraag zo stelt, ben je geneigd meteen voor de laatste mogelijkheid te kiezen ... Kennelijk kan het volgens hem opnieuw niet en-en zijn.

Kern en toepassing van het evangelie?

Bijzonder is hoe Burger in notitie 11 zijn gedachten plooit in nieuwe spitsvondige onderscheidingen. ‘Het bevrijdende werk van Christus’ kruis’ heeft volgens hem betrekking op Galaten 3 en vooral op het heilsfeit van Pinksteren. Die gedeelten in het Nieuwe Testament maken blijkbaar deel uit van de kern van het evangelie, terwijl de ‘zwĳgteksten’ slechts behoren tot de toepassing van het evangelie in de praktijk.

Het wordt er allemaal niet helderder op. Al is er verschil denkbaar tussen kern en toepassing van het evangelie, het blijft toch altijd de toepassing van die kern. Je kunt ze niet als tegenstrijdigheid uit elkaar trekken. Vaak wordt in de Bijbel de kern van het evangelie trouwens op een toegepaste manier naar voren gebracht.

Zijn het heilsfeit van Pinksteren en Galaten 3 geen toepassing van de kern van het evangelie in de praktijk van de gemeente? In Handelingen 2 zie je hoe Christus, die door zijn lijden en sterven de levendmakende Geest voor ons

verworven heeft, deze werkelijkheid vanuit de hemel toepast op de praktijk van de gemeente (Hand. 2:33). Hij stort de Geest uit op ‘alle vlees’. In Galaten 3 zie je hoe de werkelijkheid die in de beloften van God gegeven is, wordt toegepast op iedereen die zich door geloof toevertrouwt aan Christus. Niet je etnische afkomst, sociale stand of sekse bepalen nog langer je identiteit, maar de eenheid met Christus (Gal. 3:28, 29). Zo ben je nakomeling van Abraham en erfgenaam volgens de belofte.¹⁶

3 en Handelingen 2 als hoofdlĳn blijkt achteraf ook nog eens trinitarisch bepaald te zijn.

Is dat niet overtuigend?
Volgens mij niet. Het zou pas overtuigend zijn, wanneer Genesis 2-3 en de zwĳgteksten niet trinitarisch zouden zijn. Of wanneer je het bestaan van een tegenstrijdigheid tussen de hoofdlĳn en het daaraan ondergeschikte trinitarisch zou kunnen verklaren. Al het werk van God in Christus en door de kracht van de Heilige Geest is naar

Al het werk van God in Christus
en door de kracht van de
Heilige Geest is naar zijn aard
trinitarisch. Overal kun je
dat trinitarische dus terug zien

Omgekeerd, gaat het in de toepassing van de zwĳgteksten niet om de kern van het evangelie? Die toepassing is het uitoefenen en aanvaarden van het gezag van Christus in zijn gemeente. Het gaat om de onderlinge vrede tussen mannen en vrouwen als gemeenteleden, waarvoor Hij zichzelf gegeven heeft. Of, toegepast op het huwelijk, om het samen als man en vrouw leven uit het geheimenis van Christus’ opofferende en dienende liefde, en dus om het leven uit de kern van het evangelie: de bevrijding door het kruis van Christus, door de Heilige Geest die uitgestort is.

Trinitarisch bepaald

Een nieuwe waarneming (notitie 12) moet Burgers betoog nog meer cachet geven. De keuze voor Genesis 1, Galaten

zijn aard trinitarisch. Overal kun je dat trinitarische dus terug zien. Een denkoefening maakt dat duidelijk. Laat de tegenstelling die Burger schetst eens even weg. En ga eens uit van het doorgaande spreken van Gods Woord over man en vrouw als mensen die gelijkwaardig zijn, beiden Gods beeld, mét reliëf in de onderlinge verhouding waar het hun verantwoordelijkheid in gemeente en huwelijk betreft. Ook dan zie je dat dit trinitarisch is bepaald. God de Vader schiep man en vrouw gelijkwaardig en tegelijk in onderling verschil (Gen. 1-3); God de Zoon verlost hen door zijn kruis tot gelijke vrijheid ook in het gegeven verschil (1 Kor. 11 en 14; 1 Tim. 2; Gal. 3); God de Geest zalft, als Geest van Christus, zonen en dochters tot gelijkwaardige roeping en geeft hun de fijnevoeligheid en kracht om die

roeping in soms ongelijke verantwoordelijkheid of positie gehoorzaam te volgen (Hand. 2; 1 Kor. 14:26-40; 1 Kor. 11:1-16; Ef. 5; Kol. 3; 1 Petr. 3:1-12).

Chrispijn van den Broeck, *De schepping van Eva*

En de zwijgtteksten?

Nu (notitie 13 en 14) komt eruit wat Burger eigenlijk al vanaf het begin veronderstelt: hij wijst de zwijgtteksten hun plek toe in 'het ondergeschikte'.

Maar ja, wat moet je daar in de praktijk dan mee?

Wel, die bijbelgedeelten kunnen altijd nog verwezen worden naar het domein van de christelijke vrijheid. Dat kun je als een prachtig containerbegrip gebruiken, om aan te geven dat je zo goed mogelijk met deze zwijgtteksten om moet gaan, maar niet weet hoe. Want hoe dat dus concreet moet, blijft in het midden. In noot 14 geeft Burger toe: 'Er is alle reden om – ook bij vrouwelijke ambtsdienst – op dit punt door te denken over de vraag wat de blijvende betekenis van de zwijgttek-

sten is. Iets wat nog te weinig gedaan is'. Precies. En geloof maar niet dat dit nog zal gebeuren. De trein dendert in volle vaart door, eerst over de wissel van de Generale Synode Goes 2020 en

daarna over die van 1 mei 2023. Maar of die christelijke vrijheid ook echte gehoorzaamheid aan Christus is ...? Want dat wil christelijke vrijheid toch zeggen? Het houdt vrijheid van schuld in en van een schuldig geweten. En daarom ook vrijheid tot een liefdevolle dienst aan Christus, zijn gemeente en de naaste. Daarbij staat niet onze plaats als mens centraal en waar ik als man of vrouw al dan niet recht op zou hebben. Het gaat erom hoe we samen wijs en op een verantwoorde manier onder het koningschap van Christus een voor de gemeente nuttige inrichting van ambten en diensten nastreven.

Een vergeten tekst?

Ik kan niet ingaan op alles wat Burger naar voren brengt. Deze bijdrage is al veel te lang. Om toch iets te noe-

men: in verband met zijn visie dat de hoofdlijn loopt over Genesis 1, Galaten 3 en Handelingen 2 verwijst Burger naar een passage van Wentsel (noot 11). Maar hij vermeldt niet, net zomin als het rapport *Elkaar van harte dienen* dat doet, dat Wentsel op de direct daarop volgende pagina's naast deze bijbelgedeelten niet iets daaraan ondergeschikt in de Bijbel ziet, maar een *tweede hoofdlijn*: de eigen identiteit en onderlinge orde van man en vrouw. Het hoofd-zijn van de man heeft volgens Wentsel zowel een creatuurlijke (Gen. 2) als ook een heilshistorische (bijv. Ef. 5 en Kol. 3) grondslag.

Nog iets anders. Burger geeft aan zijn notities een motto mee: Jeremia 31: 22: *De HEER scheidt op aarde iets nieuws: Een vrouw maakt een man het hof* (vertaling NBV21). Ik moet eerlijk gezegd wat zoeken naar de link met ons onderwerp, zeker als ik de tekst lees in het verband van Jeremia 30 en 31:1-26. Met het oog op ons onderwerp noemt Burger het een vergeten tekst (noot 19). (Waar heb ik dat meer gehoord?) Maar is het dat? In commentaren en theologische woordenboeken is er heel wat over geschreven. Alleen, de uitleg is nogal onzeker. De betekenis is namelijk niet zo eenvoudig vast te stellen. Duidelijk is wel, dat de sekse van de vrouw wordt benadrukt, en van de man niet zozeer zijn geslacht maar zijn kracht. De vertaling van de NBV21 die Burger citeert is expliciet en houdt een bepaalde uitleg in. De Herziene Statenvertaling blijft dichter bij de grondtekst en laat meer in het midden: *een vrouw zal een man omvatten*. Maar wat houdt dat omvatten in? Ik doe een kleine greep uit de voorstellen. Er kan een dans bedoeld zijn: de vrouw, Israël, maakt een cirkel van toewending en afwending rond de man, de Here God. Zij moet het nu niet opnieuw wagen om zich van

De schepping van Eva, 15e-eeuws manuscript

God af te wenden, achter de afgoden aan. Of het is een belofte van God aan zijn terugkerende volk: vrouwen zullen zwanger zijn van (krachtige) zonen. Ze omvatten hen met hun lichaam. Of het ziet op de vernietiging van Israël door de Babyloniërs: Israëlitische mannen zijn zo onmachtig dat de vrouw de (vechtende) man moet omvatten om hem te beschermen – de wereld op zijn kop. Enzovoort. Welke uitleg moet je volgen? Een vergeten tekst? Eerder een tekst die je niet zo maar voor je karretje zou moeten spannen.

V Slotopmerkingen

1. Het zal duidelijk zijn dat ik de tegenstrijdigheid die Burger ziet tussen de hoofdlijn en het daaraan ondergeschikte niet geloofwaardig vind. Burger introduceert haar eerst als een *schijnbare* tegenstrijdigheid, maar behandelt haar gaandeweg als een *daadwerkelijke* tegenstrijdigheid. Aan het eind van zijn verhaal vraagt hij of zijn voorstel van een kwalijke hermeneutiek getuigt. Dat is naar mijn mening inderdaad het geval. Maar het is geen *nieuwe* hermeneutiek van

de postmoderne tijd. Burgers betoog is meer verwant met de ‘oude hermeneutiek’ van de moderne tijd die ik hierboven beschreef.

Voor een gereformeerd predikant die de belijdenis van artikel 3–7 NGB in het vaandel draagt, is de weg die Burger wijst niet begaanbaar. We leren uit de Schrift dat zij duidelijk is en een eenheid vormt. Daarop is de eenheid van het geloof en de eenheid van de kerk gebaseerd. Daarom is het voorstel van Burger ook zo risicovol. Door een tegenstrijdigheid te construeren en die in de Schrift te projecteren, wordt de

bundel *Het Woord in geding* in feite negeert. Gezien de aanpak die Burger hanteert, zou het juist de moeite waard zijn om daarover in gesprek te gaan, bijvoorbeeld met de bijdragen van Van den Belt en Te Velde. En ook met het artikel van Van der Sloot, *De Bijbel is zijn eigen uitlegger*, op de website bezingingkv.nl. Dan probeer je echt door te praten en met elkaar verder te komen. Burger zegt: ‘Standpunten pro en contra lijken gefixeerd, zonder hoop op toenadering’. Naar mijn mening zijn de notities die hij naar voren brengt, daarvan een voorbeeld.

3. Terecht steekt Burger in bij de manier waarop de Bijbel wordt gelezen (hermeneutiek). Het centrale in de kritiek op de synodebesluiten is, dat die ruimte geven aan twee verschillende manieren van bijbeluitleg die elkaar niet verdragen. Helaas komt de bijdrage van Burger er in feite op neer dat hij hierin meegaat, zij het op een andere manier. De synodebesluiten over man, vrouw en ambt, evenals de kerkfusie tot de nieuwe NGK zijn een uitvloeisel van het ruimte geven aan een veranderde omgang met de

Burger vraagt of zijn voorstel getuigt van een kwalijke hermeneutiek. Dat is naar mijn mening inderdaad het geval

eenheid van Gods Woord bedreigd. En daarmee ook het gezag van Gods Woord, ondanks dat dit uitdrukkelijk niet de bedoeling van Burger is (zie notitie 4).

2. Omdat Burger een poging wil doen om door te spreken over man, vrouw en ambt, is het jammer dat hij de

Schrift. Een omgang die in strijd is met wat de kerk, door de Geest geleerd bij het lezen van Gods Woord, heeft leren belijden over datzelfde Woord.

Als ik het goed zie zijn de gevolgen nu al breder zichtbaar dan alleen bij man, vrouw en ambt. Er lijkt verlegenheid te

zijn ontstaan in de NGK als het gaat om het heilzaam en kritisch aanspreken van voorgangers die menen dat de zondeval in Genesis 3 geen historische gebeurtenis weergeeft; die menen dat de uniciteit van het huwelijk tussen man en vrouw in feite niet bestaat en dat seksuele verlangens vrij moeten kunnen worden beleefd; die menen dat de leer over Gods verkiezing van zijn kinderen van eeuwigheid niet juist is; of die menen dat er aan het eind van de tijd van een eeuwige straf geen sprake is. Het kan snel gaan!

4. Als we niet in een patstelling terecht willen komen bij het onderwerp man, vrouw en ambt, moeten we twee klippen vermijden. Aan de ene kant mogen we niet bijbelteksten met elkaar in concurrentie brengen. Bijvoorbeeld door sommige ondergeschikt te verklaren aan andere, zoals Burger doet. Of door zelf uit te maken welke 'lijn' vandaag het beste is. Of door teksten te negeren, met als reden dat er in het Nieuwe Testament verschillende voorschriften staan die we nu niet meer naleven (heilige kus, hoofddoek). Of door net als in de dagen van Paulus geen barrière te willen vormen voor de doorgang van het evangelie en daarom, anders dan hij, nu juist wel zusters toe te laten tot het ambt van oudste. Aan de andere kant mogen we niet met een beroep op de zwijgteksten de bijbelgedeelten relativeren die laten zien dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn en dat ze zij aan zij staan ten behoeve van de voortgang van het evangelie en in de dienst aan de gemeente. Voor dat element vraagt Burger terecht onze aandacht! Het zal er daarbij op aankomen, dat we ons alsnog losmaken uit de culturele blikversmalling, waar Van Bruggen ons voor gewaarschuwd heeft (zie noot 6). ■

- 1 Recensies van drs. P. Houtman, dr. W. van Vlastuin, dr. P. de Vries en ds. J.W. Westland zijn te vinden op <https://beinninggkv.nl>, onder de rubriek Het Woord in geding.
- 2 Burger zelf wijst in zijn noot 4 op de bijdrage van J. Douma, *Grondslagen Christelijke Ethiek*, Kok, Kampen, 1999, p. 134-140. Belangrijk is Douma's opmerking dat we zowel bij de keuze van scheppingsstructuren als bij het bepalen van het ethisch gehalte ervan ons door de Schrift moeten laten leiden (p. 138). Ik verwijs ook naar E.A. de Boer, *Zij aan zij. Pleidooi voor een vrouwelijk ambt in de kerk*, De Vuurbaak, Barneveld, 2006, p. 37-41, met nootmateriaal (bijv. noot 32). Hij kiest voor de term 'scheppingsbedoeling'. Zie ook de exegetische opmerkingen in heel hoofdstuk 2, p. 26-41. Daarin doet De Boer een m.i. geslaagde poging een samenhangend Bijbels mensbeeld te vinden dat iets zegt over mannelijk en vrouwelijk, als twee-eenheid én in de onderling onderscheiden positie ten opzichte van elkaar. Het besluit van de GS Goes 2020 dat mannen en vrouwen op gelijke wijze geroepen kunnen worden tot alle taken in de gemeente, ook tot de dienst in alle ambten, staat daarmee op gespannen voet.
- 3 Allereerst geldt bij dit punt in algemene zin dat men goed de overeenkomsten én het verschil tussen de oude en de nieuwe bedeling in rekening moet brengen. Zie hiervoor een naar mijn mening nog steeds onovertroffen bijdrage van Calvijn in zijn *Institutie*, II, 9-11, Den Hertog, Houten, 2009, p. 415-455. Tegen deze achtergrond en zonder dat men van een verkeerde hermeneutiek beticht kan worden, kan men zich tegen het in onze omstandigheden praktiseren van de doodstraf uitspreken, zie J. Douma, *De Tien Geboden*, deel 2, Van den Berg, Kampen, 1986, p.170-179. Meer algemeen over het gebruik van geweld door de overheid, zie J. van Bruggen, *De Bergrede. Reisgids voor christenen*, Kok, Kampen, 2001, 14^e druk, p.46-51. Zonder er een andere of onbijbelse hermeneutiek op na te houden, kan men trouwens omgekeerd ook pleiten voor het herinvoeren van de doodstraf, zie W.H. Velema, *De rechtvaardiging van de straf*, Ton Bolland, Amsterdam, 1978, p.130-138. Eveneens kunnen we het voeren van een rechtvaardige oorlog, een toegespitste vorm van doodstraf, goed verdedigen op basis van gezonde hermeneutiek. Verder heeft het niets met een verdachte hermeneutiek te maken wanneer men vandaag niet meer het zwagerhuwelijk aanbeveelt en rebelse pubers niet wil stenen. Zie hiervoor bijvoorbeeld H. de Jong, *Deuteronomium XVIII-XXXIV. De evangelische wet*, deel 2, Kok, Kampen, 1987, p. 41-42 en p. 76-79. In het zwagerhuwelijk gaat het om laten voortleven van de naam van de overledene. Deut. 25:6,7 en 9, zie bijv. C.J. Labuschagne, *Deuteronomium*, deel 2, Callenbach, Nijkerk, 1990, p. 263-271. Dat vrouwen vandaag niet meer met 'bedekt hoofd' in de erediensten verschijnen, heeft ermee te maken dat het in 1 Kor. 11 gaat om het 'toepassen van een principe in plaats van om het principe zelf', zoals het rapport van de synodecommissie m/v en ambt, *Elkaar van harte dienen*, Goes 2020, op p. 19 terecht zegt. Hetzelfde is te zeggen van de begroeting met een 'heilige kus', Rom. 16:16. In 1 Tim. 2:8 ligt de nadruk niet op het bij het gebed opheffen van de handen op zich, zoals dat in die tijd gebruikelijk was. Het gaat erom dat die handen 'heilig' moeten zijn. Zie M. Klinker-De Klerck, *Als vrouwen het woord doen. Over Schriftgezag, hermeneutiek en het waarom van de apostolische instructie aan vrouwen*, De Vuurbaak, Barneveld, 2011, p. 90; P.H.R. van Houwelingen, *Timoteüs en Titus. Pastorale instructiebrieven*, Kok, Kampen, 2009, p. 71. Vergelijk ook de weergave van de Herziane Statenvertaling: 'Ik wil dan dat mannen op alle plaatsen bidden met opheffing van heilige handen, zonder toorn en meningsverschil'.
- 4 Een voorbeeld is de belangrijke plaats die vrouwen innemen in de Kosin Presbyterian Church of Korea. Op een conferentie belegd door de GS Meppel 2017 over de op dat moment nog niet genomen besluiten over man/vrouw en ambt tekent prof. dr. H.M. Yoo de Koreaanse context. Hij laat zien hoe vrouwen op veel plaatsen worden ingezet, bijvoorbeeld als diacones, pastoraal werker, maar ook als evangelist of zendeling in bepaalde culturele kringen die voor mannen niet toegankelijk zijn. Ze doen dit werk in samenhang met en onder verantwoording van de kerkenraad bestaande uit broeders. Deze vrouwen worden, tegen de druk van de samenleving en andere kerken in Korea in, niet als predikant of ouderling bevestigd. Yoo riep met een inhoudelijk betoog tevergeefs de GKV dringend op, om van de voorgenomen besluiten af te zien. Zie *Acta GS Meppel*, 2017, art. 81. Zie verder E.A. de Boer, *Zij aan zij*, hfst. 2 en 14 en ook J. Hoek en R.T. te Velde, 'Reformatische ambts-theologie en de eigenheid van mannen en vrouwen, in: *Theologia Reformata*, jrg. 64, nr. 2 (juni 2021), p. 123-137.
- 5 Hier is te verwijzen naar twee artikelen van C. van Dam in: *Nader Bekken*, jrg. 24, nr. 10 en 11 (2017). Ze zijn ook te vinden op <https://beinningmvea.nl/>, onder de rubriek Exegese. Het eerste artikel, 'Nederlands besluit gewogen en te licht bevonden', gaat o.a. in op Debora. Het andere, 'Rechtvaardiging voor vrouwelijke predikanten', gaat in op het profeteren van profeet of profetes. Naar aanleiding van 1 Kor. 14 schrijft J. van Bruggen over het profeteren in 'Spreeken en Zwijgen van Vrouwen in de Gemeente', eveneens op <https://beinningmvea.nl/>. Verder zijn diverse andere artikelen op deze website informatief. Specifiek over Debora: G. Veldman, 'Het gezag van Debora, het ongelooft van Barak en de les van Jaël'. (Alle artikelen geraadpleegd op 2 november 2023). Een korte en overzichtelijke bijdrage geeft T. Keller, *Rechters. Om te lezen, te leren, te leiden*, Van Wijnen, Franeker, 2015, p. 64-73. Keller richt zich speciaal op Debora, maar maakt ook algemenere opmerkingen die de moeite van het overwegen waard zijn en betreft het NT erbij. Verder: H.J. Room, 'Bezwaren omtrent

- Schriftgebruik. Besluit 5 en Besluit 6', in: *Nader Bekeken*, jrg. 27, nr. 1a, jan. 2020, speciale editie (met bijdragen namens de kerken die revisie aanvroegen bij de GS 2020), p. 12-21. Algemener: G. Kwakkel, 'Profetie vroeger en nu', in: *Als geen ander. De God van de profeten*, De Vuurbaak, Barneveld, 2013, p. 119-136. Als het gaat over de koningin van Seba, dan is te verwijzen naar wat hierboven gezegd is met betrekking tot de scheppingsorde. Over het niet per definitie samenvallen van het ontvangen van gaven en het gebruikmaken daarvan in één van de ambten in de gemeente, zie J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk. Een exegetisch mozaïek*, Kok, Kampen, 1984, p. 162 e.v.; verder: J. Hoek en R.T. te Velde, a.w., zie vorige noot. Ook zijn de kerkelijke rapporten te noemen die verschenen zijn in de kring van NGK en GKv en nu ook het jongste CGK rapport *Vrouw en ambt*, Buijten&Schipperheijn, 2023, waarin veel over e.e.a. te vinden is; over profetie, zie p. 53-66.
- Naar aanleiding van de artikelen van Henk van den Belt en Gert van den Brink in: P.T. Pel en H.J. Room (red.), *Het Woord in geding*, 2022, merkt Burger in zijn noot 2 op dat zij niet ingaan op 'de problematiek' die hij suggereert (maar niet invult) met betrekking tot de pinksterbelofte van Joël. Een specifieke behandeling van deze teksten (Joël 3:1-5 en Hand. 2:17-21) met het oog op vragen die bij Burger leven, ligt echter buiten de bedoeling en grenzen van deze beide artikelen. Overigens stipt Van den Belt aan het slot van zijn artikel deze dingen in algemene zin wel aan, p. 65-67. Voor een bredere behandeling van de vragen die hier bij Burger kunnen spelen verwijs ik naar enkele bijdragen hierboven genoemd (Van Dam, Kwakkel, Hoek & Te Velde).
- 6 Zo Van Bruggen in het *Nederlands Dagblad* van 4 juni 2008.
- 7 Van Bruggen, *Galaten. Het goed recht van gelovige Kelten*, Kok, Kampen, 2e druk 2008, p. 113. G. Kwakkel, *Advies aan GS Ede 2014*, p. 5.
- 8 Calvijn, *Institutie*, II, 22-27, p. 381-388; W. Balke, *Calvijn en de doperse radikalen*, Ton Bolland, Amsterdam, 1973, p. 261-268; J. Douma, *De Tien Geboden I*, Van den Berg, Kampen, 1985, p. 117-126.
- 9 Genesis 1, met de eenheid en gelijkheid van man en vrouw, is volgens het rapport het uitgangspunt. Dit komt van de Heilige Geest. Genesis 2-3 wordt uitgeschakeld in deze zin, dat het verschil in positie van man en vrouw en het reliëf in hun relatie niet van de Heilige Geest afkomstig zouden zijn, maar uit de patriarchale cultuur stammen waarin Genesis 2-3 geschreven is. Zie H.J. Room, in: P.T. Pel en H.J. Room (red.), *Het Woord in geding*, 2e druk 2023, p. 16-22.
- 10 Zie G. Kwakkel in: G. Kwakkel en P.H.R. van Houwelingen (red.), *In den beginne en verder. Een bijbels-theologische reflectie op de schepping*, De Vuurbaak, Barneveld, p. 27-29.
- Niet iedereen in gereformeerde kring is van deze moeilijkheid overtuigd, zie C. van Dam, *In the Beginning. Listening to Genesis 1 and 2*, Reformation Heritage Books, Grand Rapids, Michigan, 2021, p. 125 en 254-257. Ook als niet alles in beide gedeelten te harmoniëren is, doet dit niet af aan de onderlinge eenheid. Dat wordt door exegeten soms in beelden uitgedrukt: ze horen bij elkaar als trompet en viool, of als fuga en een jazzimprovisatie, of zoals een voorgerecht bij een diner, of een trailer bij een film.
- 11 Zie Kwakkel, *In den beginne en verder*, p. 26; Van Dam, *In the Beginning*, p. 249v. Aanduidingen die in verschillende commentaren worden gebruikt zijn bijvoorbeeld: Gen. 1 geeft aan Gen. 2-3 de noodzakelijke context; Gen. 2 is verdere uitwerking van Gen. 1; beide teksten complementeren elkaar en zijn wederzijds op elkaar betrokken; Gen. 2-3 moet in het licht van Gen. 1 gelezen worden en omgekeerd. Duidelijk is ook dat in Gen. 2-3 ten opzichte van Gen. 1 een nieuw gedeelte begint met een nieuw thema, nu met alleen de aarde als plaats van handeling, waarin nu naast God ook de mens, zijn vrouw en de slang handelend optreden. Als het gaat om de schepping van de mens is een mooi beeld voor de verhouding tussen beide gedeelten: Gen. 1 vertelt over de mens als het haantje op de toren en Gen. 2-3 als het middelpunt van concentrische cirkels.
- 12 Zie G. Kwakkel, in: *In den beginne en verder*, p. 26-28 met voetnoten; C. van Dam, *In the beginning*, p. 250. D.W. Cotter, 'Genesis', in: *Berit Olam. Studies in Hebrew Narrative & Poetry*, The Liturgical Press, Minnesota, 2003, p. 23; G. Fischer, 'Genesis 1-11', in: *Herders Theologisch Kommentar zum Alten Testament*, Verlag Herder, Freiburg/Basel/Wien, 2018, p. 177v.
- 13 Mooi detail: In feministische kringen is de schepping van Eva uit Adam wel aangevoerd als bewijs dat de vrouw superieur is aan de man. Immers, de man is uit het stof van de aarde geschapen, maar de vrouw uit de eerste mens. Je zou op die manier Michelangelo ook met gemak tot held van het feminisme uit kunnen roepen.
- 14 Op de chronologisch eerste twee fresco's staat God zelf afgebeeld in *De scheiding van donker en licht* en *De schepping van de planeten, de zon en de maan*. Heeft Michelangelo het bovenlichaam van deze figuur een ingetogen vrouwelijke vorm gegeven? Denk ter vergelijking aan de twee handen van de vader op Rembrandts *De verloren zoon*.
- 15 Zie bijvoorbeeld het onderzoek van Gemma Louise Wain, *Nec ancilla nec domina: Representations of Eve in the Twelfth Century*, 2013. Wain concludeert dat het twaalfde-eeuwse theologische denken patriarchaal is, maar over het geheel genomen verre van vrouwonvriendelijk (*misogynistic*), <http://etheses.dur.ac.uk/10526/>, p. 202. Ook in Jelle Haemers e.a. (red.), *Wijuenwereld*.
- Vrouwen in de middeleeuwse stad*, Uitgeverij Vrijdag, 2019, wordt afgerekend met het stereotiepe beeld van de vrouwonvriendelijke middeleeuwen. Deze studie gaat over de periode 1250-1550 en beperkt zich tot de Lage Landen. In *Tussen verering en verachting. De rol van de vrouw in de middeleeuwse samenleving*, Kok Agora, 1990, concludeert auteur Peter Bot dat er sprake was van ambivalentie, van 'spanning tussen minachting en verering, tussen repressie van en ruimte voor vrouwelijke initiatieven' (p. 233). Hij noemt het 'een merkwaardig feit, dat juist als het christendom een allesoverheersende plaats in de samenleving heeft veroverd, de status van vrouwen aanzienlijk verbeterde' (p. 234). (Met dank aan Ida Slump voor deze referenties.)
- 16 Burger schrijft in zijn noot 10 ten onrechte dat ik bij de bespreking van Gal. 3:28 de zgn. zwijs teksten als leidend neem. Wie paragraaf 4.4.1. uit *Het Woord in geding*, p. 19-20 leest, zal zien dat ik juist uitga van de eigen

---

**Maar de HEER
beloofde hem: ‘Als
iemand jou doodt,
zal dat zevenmaal
aan hem worden
gewroken.’ En Hij
merkte Kain met
een teken, opdat
niemand die hem
tegenkwam hem
zou doodslaan**

(GENESIS 4:15)

Het teken van Kaïn

Boeken zijn eraan gewijd. Er is zelfs een film met de titel *The Mark of Cain*. En tot op de dag van vandaag worden tattoos gemaakt van dit teken.

Kaïn is inderdaad gemerkt met een teken door God. Maar wat is dat voor een teken? Is hij voor zijn leven getekend omdat hij de eerste moord pleegde? Of krijgt hij een teken van bescherming mee? Maar neemt God het dan op voor de moordenaar van zijn broer?

Het Oude Testament is al zo vaak aangeduid als springader van een eindeloze geschiedenis van geweld. Is dat terecht?

Het kwaad ligt op de loer

Kaïn heeft zijn gezicht laten 'vallen'. Zijn gezicht staat donker. Het staat hem helemaal niet aan dat God zijn offer niet aanvaardt. Hij is boos en ontstemd erover. Blijkbaar heeft hij niets met het zwakke en al evenmin met een God die kiest voor de zwakkeling Abel (= zuchtje wind).

God laat het er niet bij. Hij kiest voor een pastorale benadering. Hij schudt Kaïn wakker en spreekt hem erop aan. 'Kaïn, laat je gezicht niet hangen, hef je gezicht op, doe wat goed is. Je hoeft je woede niet te voeden. Als je goed doet, dan laat je je niet inpakken door het kwaad'. Het kwaad is een macht die op de loer ligt. Maar je hoeft er niet aan toe te geven. Een mens houdt nog steeds de keuze om goed te doen en kwaad te doen. Je kunt de kwade macht tegen gaan, zolang je de bedreiging ervan maar onderkent. God wijst Kaïn erop in alle zorgvuldigheid en vriendelijkheid. Hij wil de mens van het kwaad en het geweld weerhouden.

Opkomen voor het slachtoffer

Kaïn luistert niet, want hij heeft kwaad in de zin. Als ze op de akker zijn, gaat hij

los op zijn broer. Geen woordenwisseling gaat eraan vooraf. Geen uiting van wat in zijn hart leeft. Het is niet eens duidelijk waarom. Het gebeurt in een woede-uitbarsting. Geweld vloeit voort uit woede en boosheid. Het gebeurt in een klap en een stoot. Werkelijk: zinloos, on-zinnig. Kaïn is onverschillig. Hij maakt zijn broer tot lucht. Abel is niets meer waard in zijn ogen. God had hem indringend gewaarschuwd. Maar Kaïn kiest bewust voor het kwaad. Het is een bewuste daad. *Geweld als uitdrukking van de macht van het kwaad.*

Weer zoekt God Kaïn op. Hij laat het er niet bij zitten en spreekt Kaïn erop aan. Die ontloopt zijn verantwoordelijkheid niet: waar is je broer? Kaïn liegt eerst: weet ik veel? En daarna toont hij zich onverschillig: ben ik soms hoeder van mijn broeder? Het gaat van kwaad tot erger, van het een komt het ander. Heeft hij zijn broer niet monddood gemaakt en hem het zwijgen opgelegd?

Voor God geldt dat niet. Hij hoort nog steeds de stem van Abel. Door Abels geloof klinkt zijn stem nog steeds (Heb. 11:4). En het bloed van Abel spreekt (Heb. 12:24).

Zo leer je God kennen. Hij komt op voor de slachtoffers. Dat is een kwestie van Gods eer. *Wie aan zijn schepselen komt, komt aan Hem.* Daarom neemt Hij het zo hoog op. Het is een kruis door zijn goede schepping. Hij neemt het niet

als zijn schepsel bruut wordt vermoord. Nooit legt Hij zich daarbij neer.

Recht doen aan de dader

Het bloed van Abel roept om vergelding ... De gevolgen blijven dan ook niet uit. God laat het er ook op dit punt niet bij zitten. Geweld heeft onherroepelijk gevolgen voor de dader. Kaïn wordt een dolende, een zwerver. Hij is nergens meer thuis. Het kwaad werkt splijtend en ontbindend. De banden met het leven dat vreugde, zin en doel zou moeten geven worden verbroken. De vreugde is eraf, het zinloze heeft de dader in de greep, het doellose en machteloze. Kaïn is gedoemd te zwerven. Hij kan het niet meer vinden. Geweld leidt je bij God vandaan. Het betekent contactbreuk met de Schepper, de naaste medemens, de wereld en contactverlies met jezelf. Geweld tast alle relaties aan. Het tast ten diepste je identiteit aan. Wie een moord pleegt, heeft zichzelf zwaar beschadigd. Bij zijn ouders Adam en Eva werd de aarde vervloekt. Hier wordt Kaïn zelf vervloekt. Het is God ernst en het is hem menens. Zo gruwelijk is moord in zijn ogen. God laat het niet zomaar passeren. Hij is een God van vergelding. Hij roept geweldenaars een halt toe. Dat is Gods eerwraak.

Doorbreken van geweldsspiraal

Dit wordt Kaïn te veel. Hij ligt overhoop met zichzelf. Nee, geen spoor van berouw, geen spijt klinkt erin door. Wel hoor je zelfmedelijden en wrok in zijn stem. Hij vindt de straf te groot om te dragen. Hij beklagt zich over zijn lot.

En dan komt die wonderlijke wending. God laat Kaïn niet aan zijn lot over. Hij krijgt een teken mee. Wat is dat voor een teken? Daar zijn de meningen over verdeeld: een merkteken op zijn voorhoofd (K), een tattoo, een brandmerk? Het meest voor de hand liggend is een zichtbaar teken dat voor zijn omgeving moet spreken. Want het is de bedoeling dat niet op Kaïn zelf wordt gewroken en dat hij niet ook wordt vermoord. Als dat gebeurt, zal de wraak zevenvoudig zijn. Een vol getal, dat laat de intensiteit ervan zien. Hiermee is de bescherming

van Kaïn gegarandeerd en compleet. Het gaat dus niet om een verzwaring of vermindering van de straf, maar het is een strafbeperking om het leven te gunnen aan Kaïn. Het teken laat zien dat hij in bescherming wordt genomen. *Het kaïnsteek is een teken van rechtsbescherming.*

Kaïn ontloopt zijn straf echter niet. God praat zijn verleden niet goed. Hij doet hem recht. Kaïn moet ver bij God vandaan leven, maar hij is niet onbereikbaar voor God. Niet de vloek heeft het laatste woord, maar het kaïnsteek moet spreken. Zelfs de broedermoordenaar krijgt goddelijke protectie. Met welke reden? Omdat Kaïn zo berouwvol is? Nee, omdat God zo goed is! God wil nota bene de hoeder zijn van de man die zijn broers hoeder niet wilde zijn. De goddelijke bescherming heeft een speciale bedoeling. Het is bedoeld om de bedreigers en andere geweldenaars af te schrikken. *God wil de neerwaartse*

geweldsspiraal doorbreken. Als het geweld dreigt te escaleren, roept Hij het een halt toe.

Hoe kunnen mensen toch roepen dat God verantwoordelijk is voor het geweld?! Hier aan het begin van de geschiedenis zie je dat God juist alles in het werk stelt om het geweld een halt toe te roepen. Niet God, maar de mens zelf werkt geweld in de hand. Dat zie je meteen bij de zonen van Kaïn. Lamech trekt zich er niets van aan. Wie aan hem komt, kan klappen krijgen, zevenvou-

dig, zevenenzeventigmaal! Hij slaat er driftig op los. Zo is God niet. Hij haat de wraakzucht.

God kan met geweld dreigen en zelf geweld gebruiken om het kwaad in te perken. Maar als God geweld gebruikt, is het om nog erger te voorkomen. Dan is het tegengeweld in dienst van het recht, om onrecht tegen te gaan. Hij damt het kwaad zoveel mogelijk in. In Genesis 4 zie je een God die waarschuwt voor de macht van het kwaad om het tegen te gaan. Die opkomt voor de slachtoffers, geweldenaars een halt toeroept. Aan het begin van de geschiedenis stelt God zijn recht en gerechtigheid en doorbreekt daarmee de geweldsspiraal. Dat is tekenend voor Hem en zijn Zoon, wiens bloed nog krachtiger spreekt dan dat van Abel. Bij wie slachtoffer en dader altijd terecht kunnen in het teken van de doop, dat krachtiger spreekt dan het teken van Kaïn. ■

Het teken laat zien dat Kaïn **in bescherming** wordt genomen

GOD MEENT ALTIJD WAT HIJ ZEGT

Er woedde een discussie tussen dr. Gert van den Brink (HHK) en een aantal collega's. Dat gesprek was fel en af en toe ook wel schel. Het speelde zich af in het bevindelijke deel van de gereformeerde wereld. Voor ons als orthodox-gereformeerden heeft het iets van een burenruzie. Het gaat je aan de ene kant niet direct aan, maar aan de andere kant gaat het wel over de verkiezing en prediking in onze gereformeerde belijdenis.

Waar gaat het gevecht over? Over de vraag wanneer de beslissing valt over je heil of onheil, je weg naar de hemel of je weg naar de hel. Met nadruk prediken gereformeerde voorgangers dat de beslissing al lang gevallen is. God heeft dat besluit genomen. De beslissing valt in de eeuwige verkiezing of eeuwige verwerping. Het gaat er dus vooral om af te wachten en te hopen dat het je nog een keer duidelijk wordt wat de beslissing is, wat je toekomst is.

In zijn boek *Dordt zoals je Dordt niet kende* schrijft Van den Brink nogal heftig dat zo'n prediking het evangelie verwoest. Waar het evangelie klinkt, moet immers ook de oproep om tot Jezus te gaan klinken: 'Maar, zeggen heel veel dominees, pas op! Dat *lijkt* wel zo, alsof de beslissing valt bij het geloof, maar dat *is* niet zo, want de echte beslissing valt ergens anders. Niet in het evangelie, niet in het geloof, maar in de uitverkiezing of het werk van Christus of de bekering of in het zondebesef of waar dan ook. In ieder geval: ergens anders dan in ons antwoord op het evangelie.'¹

'Aha,' zal iemand denken, 'dat de beslissing niet valt bij Gods keus maar bij onze keus is een bekende dwaling.' En het verwijt van die dwaling klonk luid in de richting van dr. Van den Brink.

Maar dat is niet terecht, want hij wil helemaal niet loslaten dat er een besluit van God van eeuwigheid is. Hij geeft ook doorlopend aan dat hij helemaal niet de Dordtse Leerregels aan wil vallen. Integendeel! In deze gereformeerde belijdenis wordt op een goede manier over tijd en eeuwigheid, over Gods keus en onze keus gesproken. Hoe dan? 'God heeft namelijk van eeuwigheid bepaald dat de beslissing zal vallen bij geloof en ongeloof.'² Daarom laat Hij het evangelie preken. De waarde van Van den Brinks publicatie is juist dat hij mooie en bij tijden ook verrassende dingen van dit belijdenisgeschrift laat zien.

Wil God wel dat ik ga geloven? Of ben ik misschien verworpen? Wat is zijn bedoeling? Wat is zijn intentie? Als Van den Brink zich druk maakt over het juiste zicht op Gods goedheid, liefde en welgemeend roepen, kunnen we daar in het licht van Gods Woord alleen maar blij mee zijn.

Oorzaken van geloof

Een van de dingen die ik verhelderend vond in dit boek is dat Van den Brink laat zien dat de *oorzaken* van het

geloof het geloven zelf niet overbodig maken. De Dordtse Leerregels noemen de oorzaken van het geloof in de vier hoofdstukken: 1. Verkiezing, 2. Verzoening, 3/4. Wedergeboorte, 5. Volharding. Hij schrijft: 'De *oorzaken* van het geloof worden aan God toegeschreven, maar *het geloven zelf* is en blijft een daad van de mens ... Gods werking zorgt ervoor dat de wil van de mens werkt. Daarom wordt het geloof aan de mens toegeschreven'.³

De schrijver is mijns inziens van tijd tot tijd te stellig. Bijvoorbeeld als hij dit zegt: als iemand voor het eerst tot God komt, kan er zelfs geen verslagenheid en verbrokenheid van geest zijn, want voordat iemand voor het eerst tot God komt is hij nog niet wedergeboren. Dit is wel een logische redenering maar ook een rigide. Tegenover hen die zeggen dat er van alles moet gebeuren voordat het tot geloof komt, lijkt hij te poneren dat er niks kan gebeuren voordat je tot geloof komt.⁴ Men name in de Nadere Reformatie en bij de Puriteinen lees ik toch andere dingen als voorbereiding op het geloof. Dat komt niet uit de mens, maar dat werkt God.⁵ Dat is niet de wedergeboorte maar Gods voorbereidend werk.

Geloof, ja, geloven moet !!

Er was een tijd in de Nederlandse Gereformeerde Kerken⁶ dat alle nadruk werd gelegd op de daad van het geloven, zoals ook Van den Brink doet. Ik heb geen enkele behoefte daar negatief over te doen, want ons werd geleerd wat vertrouwen en gehoorzaamheid is. Maar het was wel wat eenzijdig. Twijfel was gewoon zonde. Je moest gewoon (!) geloven. Er was

betekenis van Gal. 3.

1 *Dordt zoals je Dordt niet kende*, p. 22-23.

2 a.w., p. 91.

3 a.w., p. 58.

4 a.w., p.173.

5 Denk aan iemand als Jonathan Edwards, die zegt dat we het werk van de Geest niet kunnen afdwingen, maar dat we ons er wel op kunnen voorbereiden. Zie Jonathan Edwards, *De ruimte van soevereine genade. Zeven preken*, Puriteinse Klassieken 1, De Banier, p. 42-47, over voorbereidend werk. Over dit punt wordt onder gereformeerden wel verschillend gedacht.

6 Ik ken vooral de kerken die Gerefor-

niet zoveel aandacht voor de moeite die dat kon geven.⁷ Met die (na)druk op echt en zeker geloven voelden en voelen mensen met psychische problemen zich wel eens onbegrepen.⁸

Als je zo de norm van het geloven benadrukt is er niet zo veel zicht op het feit dat er mensen zijn 'die het levend geloof in Christus, of het vertrouwen met hart en ziel, een goed geweten voor God, het leven in kinderlijke gehoorzaamheid en het roemen in God door Christus nog niet zo sterk bij zichzelf opmerken'.⁹ Als je die ziekte en zwakheid niet benoemt en erkent, is alleen de opmerking dat je moet – moet! – geloven geen medicijn tegen die nood.

De Dordtse Leerregels hebben wel oog voor de donkere tijden die er kunnen zijn in het geloof. De zekerheid wordt niet altijd beleefd. Het geloofsleven is niet altijd op sterkte. Dat gebeurt als je grove zonde doet, zeggen de Dordtse Leerregels. Van den Brink maakt daarvan dat het om uitzonderlijke situaties gaat.¹⁰

Je raakt de zekerheid van het geloof zeker kwijt bij zware zonden, maar je moet ook niet bagatelliseren hoe er in (!) het geloofsleven een donkere sluier kan komen te hangen over de zekerheid van het geloof.

Kenmerken? Geloof!

Bij Van den Brink blijft ook niet veel ruimte over voor de kenmerken van het geloof. Het geloof zelf is het kenmerk. De rest is bijzaak. Jezelf onderzoeken helpt ook niet echt. Maar volgens de Dordtse Leerregels helpt dat wel. Het gaat juist om de dieptepeiling van Gods liefde die in jou bezig is.

Met die (na)druk op echt en zeker geloven voelden en voelen mensen met psychische problemen zich wel eens onbegrepen

Prof. dr. C. Trimp schreef dat artikel 12 van hoofdstuk 1 van de Dordtse Leerregels 'ons mensen laat ontmoeten die niet vol angst en zorgen op zoek gaan naar eventuele mystieke blijken van de uitverkiezing. Wij ontmoeten integendeel gelovigen die met een geestelijke blijdschap en heilige vreugde de vruchten van de uitverkiezing bij zichzelf opmerken. Zo vindt de 'zelf-beschouwing' plaats. Daarbij constateren zij in de eerste plaats, dat zij "het ware geloof in Christus" ontvangen hebben. De kommer en het verdriet waarmee velen in de eeuwen na de Dordtse Synode zich hebben gekweld terzake van de uitverkiezing, zijn hier op geen enkele wijze in het beeld. *Want de doelstelling van het onderzoeken is niet het bereiken van de geloofszekerheid, maar het peilen van de diepte van Gods liefde*'.¹¹

'Ik ben de wet allang voorbij'

Van den Brink schreef zijn boek tegen een bepaalde groep binnen de gereformeerde gezindte die wel ultra-gereformeerden of hypercalvinisten worden genoemd. Tegen die donkere achtergrond zet hij de schijnwerper op het evangelie en het aanbod van Gods liefde. Dat is mooi. Maar binnen de gereformeerde wereld zijn er ook orthodox-gereformeerden. Daar is een ontwikkeling aan de gang onder invloed van de tijdgeest die meer nadruk legt op het therapeutische karakter van het geloof. De tonen van zonde en verlossing vervagen daar. Ze zijn het niet eens met Van den Brink als hij schrijft: 'Ellendekennis is nodig om te verlangen naar verlossing. Het evangelie is geen boodschap voor zielige, arme of achtergestelde mensen, maar voor zondige mensen. Wij worden niet gered van onze narigheid, maar van onze schuld'.¹² In gereformeerde kerken klinkt soms meer een geruststellende boodschap over een therapeutische God dan over redding.

meerd vrijgemaakt werden genoemd.

7 Het komt me dus wel wat bekend voor als Van den Brink op p. 166 poneert dat onmacht om te geloven altijd onwil is. Maar het klinkt wel hard en niet erg pastoraal.

8 Dat roept Van den Brink m.i. ook op met zinnen als: 'Een echte christen kan niet alleen zeker zijn, hij moet (!) ook zeker zijn'. a.w., p.197.

9 DL, I, 16.

10 a.w., p. 204.

11 Dr. C. Trimp, *Klank en weerklank. Door prediking tot geloofservaring*, De Vuurbaak, Barneveld, p.136. Hij maakt verschil tussen heilszekerheid die eigen is aan het geloof en de zekerheid uit de vruchten van het geloof die zich niet richt op Gods belofte, maar op het functioneren van de gelovige zelf in het leven voor God.

12 a.w., p. 132.

13 a.w., p. 136.

14 Zie Willem Balke, *Luther en het gereformeerd protestantisme*, Boekencentrum, 's-Gravenhage, p.273.

15 In dit verband wordt vaak gewezen op Deut. 29:28.

16 DL III/IV, 8.

N.a.v.: Dr. Gert van den Brink, *Dordt zoals je Dordt niet kende. Het aanbod van genade in de Dordtse Leeregels*, Geloofstoerusting, Ede, 2023, EAN 9789492941695, 228 pag., prijs € 14,90.

Dat is volgens velen het evangelie. Maar klinkt daar het evangelie wel?

Van den Brink gaat er terecht stevig tegenin dat de wet gepreikt zou kunnen worden zonder het evangelie. Maar als men het evangelie preekt zonder wet? Is dat nog wel het evangelie? Ik vraag me af of het terecht is wat hij schrijft over de dominee die alleen het evangelie preekt: 'Een dominee die wel het evangelie preekt en niet de wet, is onevenwichtig en zijn prediking kan misbruikt worden. Maar hij is nog steeds een evangeliedienaar'.¹³

Dat is (te) optimistisch. Het effect van die oppervlakkige prediking is dat de mens arrogant wordt, niet meer van zonde wil horen en het kruis voorbij gaat leven. Het gaat hem of haar om eigen welbevinden. Op zoek daarnaar maakt men soms reizen door allerlei kerken om uiteindelijk in kerken en groepen terecht te komen waar men alleen nog maar gesust en gewiegd wordt. Helaas zie je vaak dat zo'n zouteloze boodschap (evangelie zonder wet) een mens niet echt meer raakt en dan is de stap niet zo groot meer om alle kerken achter je te laten en zelf de weg van het je goed voelen uit te stippelen. Luther zei al, dat wie de wet opgeeft, ook het evangelie opgeeft.¹⁴

Wat denkt God?

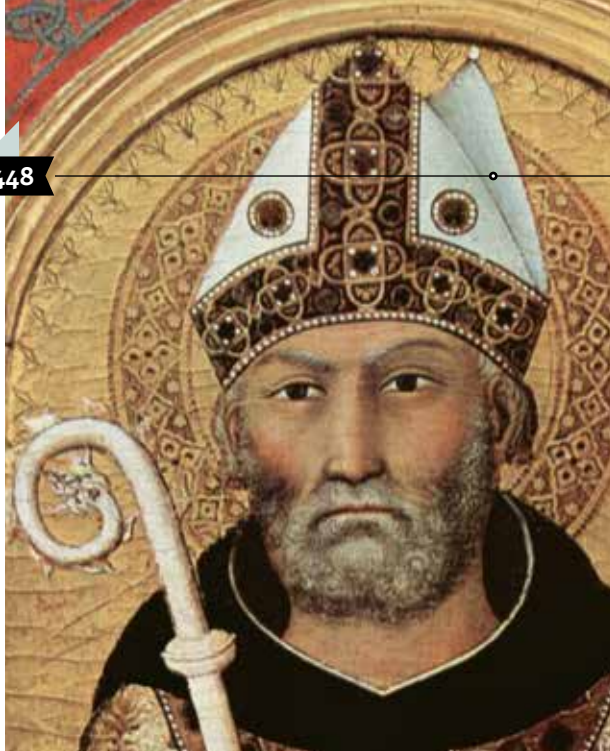
Onze goede God laat het evangelie overal klinken met de oproep om te gaan geloven.

Maar wat denkt Hij? Meent Hij dat alleen echt voor de uitverkorenen? Kan Hij dat wel eerlijk laten zeggen als Hij ook al weet wie niet uitverkoren zijn? Wat God denkt, gaat ons niks aan.¹⁵ Wat God zegt, meent Hij.

*Allen die door het evangelie worden geroepen, worden in volle ernst geroepen. Want God laat in zijn Woord in volle ernst en ondubbelzinnig zien wat Hem aangenaam is: dat zij die geroepen worden, tot Hem komen. Even echt gemeend belooft Hij allen die tot Hem komen en geloven, de rust voor hun ziel en het eeuwige leven.*¹⁶ ■

Als bestuur en redactie wensen we alle lezers rijke kerstdagen en een gezegende overgang naar een nieuw jaar

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 26 OKTOBER 2023

Enkele dagen voor Hervormingsdag (op 26 oktober 2023) mediteert ds. J.A.W. Verhoeven in De Waarheidsvriend over de zin van het blijven herdenken van de Reformatie uit de 16e eeuw. Hij doet dat onder de titel 'Verrast door genade', en hij voegt als nadere typering toe aan zijn hoofdtitel: 'Reformatie leert van God uit te denken, te preken, te theologiseren'. Dat laat hij dan ook fraai zien in zijn artikel. Het trof me des te meer, omdat ik vlak ervoor het nieuwe boek van Stefan Paas, 'Vrede op aarde' gelezen had. Een boek waarin de Reformatie niet alleen goeddeels gewoonweg overgeslagen en genegeerd wordt, maar waarin zelfs het omgekeerde gebeurt van datgene waar het bij de Reformatie om ging. Want dat boek is vooral een poging om juist 'vanuit de ervaringen en de werkelijkheid van mensen op te stijgen tot God'. Ik weet helemaal niet of Verhoeven bij deze typering in zijn artikel aan Paas gedacht heeft. Maar het contrast tussen beide benaderingen trof me sterk. Terwijl beiden het missionaire karakter van de kerk op het oog hebben. Verhoeven wil laten zien hoe in de 16e eeuw de Bijbel opnieuw openging.

De vreugde van het door God gevonden zijn

Luther (1483-1546) werd verrast door Gods genade. Lange tijd was hij vroom en bang. Vroom naar buiten toe, een serieuze monnik zelfs. Maar ergens, diep verscholen, bleef er angst voor God. Is mijn leven goed genoeg? Is mijn navolging van Jezus voldoende? Wat vindt God van mij? Deze vragen zijn herkenbaar: als ik een cijfer mag geven aan mijn eigen geloofsleven, wordt het vast geen 10. Misschien een 8? Wie durft dat te zeggen? Maar welke beoordeling dan wel? Je loopt erin vast. Het is nooit goed genoeg.

Tastend zoeken

Ergens is er een verlangend zoeken naar God, tegelijk komt het niet verder dan een tastend zoeken langs een blinde wand. Dat kun je trouwens ook van Augustinus (354-430) zeggen. Een fijnbesnaarde jongeman, oprecht op zoek naar God. Later zegt hij: 'Dat ik U toch zo laat herkende! Ik zocht U wel, maar vond U niet. Dat ik zo verblind was! Terwijl U mij riep en mij zocht. U kwam, grote Christus, eeuwig Licht. U hebt mijn hart zó omgewend dat ik U herkende. U hebt mijn dwaasheid genezen. Ik heb U lief, mijn Bruidegom!' Deze vreugde is ook gekomen in het leven van Luther.

Stofje

De gerechtigheid van God is een geschenk. Het is genade. Je krijgt het, je hoeft het niet te verwerven. Dat kun je ook helemaal niet. Toen Luther dat ontdekte, werd hij bevrijd uit het klooster. Bevrijd van zichzelf, van zijn berekeningen om het goed te doen voor God. Er kwam vreugde. Nu nog, wanneer je eeuwen later Luther leest, spat de vreugde van de bladzijden af.

Ik denk aan Blaise Pascal (1623-1662). In de zoom van zijn jas stak een briefje, waarop hij hortend en stotend woorden schreef voor iets waarvoor geen woorden bestaan: 'Zekerheid, zekerheid, gevoel, vreugde, vrede.' Ik ben gevonden: een verdwaalde, een goddeloze, ik, die opgesloten zit in mijzelf. Nu mag ik van Christus zijn. Hij neemt mij voor Zijn rekening, onder Zijn hoede, in Zijn dienst. Ook al ben ik een stofje in een oneindig heelal, nu weet ik met welke bedoeling ik op aarde ben.

Belangrijkste thema

In de Reformatie is deze vreugde (door God gevonden te zijn) op noemer gebracht door de uitdrukking 'rechtvaardiging van de goddeloze'. Er is in de eerste tijd van de Reformatie een brede verscheidenheid, maar niet op dit punt. Calvijn mag in zijn stijl wat bedachtzamer overkomen dan Luther, maar bij hem merk je eveneens dat hij gegrepen is door de bevrijdende kracht van het Evangelie. De leer van de rechtvaardiging van de goddeloze kleurt heel zijn omgang met de Schrift en bepaalt de structuur van zijn theologie. Calvijn zegt onomwonden: 'De rechtvaardiging is het belangrijkste thema van het dienen van God'. Wie hier de plank mislaat, verdwaalt in de gedachten van zijn eigen hart. Dat kunnen hoogdravende, edele, en zeer godsdienstige gedachten zijn, maar ze leiden tot niets. Het geloof vindt alleen rust in Gods gedachten. Ons enige houvast: ik ben gekend, ik ben aanvaard, aangenomen als een kind van God. Gerechvaardigd zijn betekent: ik sta onder Gods oordeel en Hij spreekt mij vrij. Ik kan dat niet zelf,

want God is heilig, zuiver, rechtvaardig: en ik ben dat niet. Ja, je kunt er wel ver in komen door jezelf op te poetsen. De mensen komen onder de indruk. Maar God prikt erdoorheen. Hij ontmaskert en ontmantelt elke vorm van hoog-

**'Ik ben gevonden:
een verdwaalde, een
goddeloze, ik, die
opgesloten zit in
mijzelf. Nu mag ik
van Christus zijn'**

moed. Toch stuurt Hij mij niet weg. Hij ziet mij aan in Christus. Ik ben niet rechtvaardig, maar God verklaart mij rechtvaardig. Ik sta niet recht voor God, maar Christus wel. In Christus ben ik rechtvaardig, alsof ik nooit enige zonde had gedaan. Het is waarachtig een vrolijke ruil!

Nieuwe werkelijkheid

Als op deze manier de Bijbel voor je opvalt, komt Christus in het middelpunt. Bevinding is niet dat je over je gelóóf spreekt, maar over Hém! Alles wat van mij is, neemt Hij op zich: alle zonde, alle wantrouwen, alle eigenge-reidheid, zelfs de onwil van mijn hart. Hij draagt dat, een zware last. En Hij draagt het weg. Zie Hem gaan, de weg naar Golgotha. Hoor Hem uitroepen aan het kruis: 'Het is volbracht!'

Het geloof maakt mij één met Hem. Deze vereniging met Christus is het eigen werk van de Heilige Geest. In de brieven van Paulus staat steevast de uitdrukking 'in Christus Jezus, onze Heere!' Dat is niet een deftige en plechtige for-

mule. Het is de kern van de zaak. Door die woorden klampt de apostel zich vast aan de heilsfeiten: Christus is gestorven, opgewekt en verheerlijkt. Eenmaal, en onomkeerbaar. Daarmee poneert Hij een nieuwe werkelijkheid, voorbij de macht van de zonde. Dat brengt ons steeds weer terug naar de essentie van het geloof: in Christus ben ik gestorven. Ik leef niet meer, Christus leeft in mij. In Christus ben ik rechtvaardig en heilig en volmaakt. Wat de duivel er ook van mag zeggen en hoe mensen er ook commentaar op hebben. Het geloof houdt het daarvoor, rekent zo: ik ben dood voor de zonde, maar levend voor God. Want Christus, mijn Heere, is eenmaal gestorven, en sterft nooit meer. Hij leeft.

Totale verandering

Jezelf rekenen als dood voor de zonde, maar levend voor God. Deze woorden uit Romeinen 6 willen van het geloof geen rekensom maken, integendeel. Het is niet onze logica. Het is het wonderlijke werk van de Heilige Geest. Hij werkt

‘Als je probeert vanuit de ervaringen en de werkelijkheid van mensen op te stijgen tot God, kom je nergens’

een omkeer, zonder dwang, liefdevol, zeer zoet. Maar ook zeer krachtig, onweerstaanbaar. Je wordt erin meegenomen. Je wil buigt, je verstand krijgt inzicht, je gevoel komt mee.

De Heilige Geest bindt je Christus op het hart. Nu kom ik nooit meer van

Hem los. De Heilige Geest: de Geest van Christus. Dat kan niet genoeg onderstreept worden. Geloven is niet een gevoel. Het is het kennen van Christus. Ingeplant worden in Hem. Totale verandering van denken, radicale omzetting van je wil. De Heilige Geest is God in actie, hier en nu. Hij staat er garant voor dat Jezus niet tevergeefs gestorven is aan het kruis. Zij komen, maar niet uit zichzelf. Door de Heilige Geest getrokken. Er vormt zich een gemeente, de bruid van Christus.

Verkiezing

Deze grote ontdekkingen hebben betekenis voor vandaag. Wij kunnen de Reformatie niet kopiëren, maar we leren wel om steeds opnieuw van God uit te denken, te preken, te theologiseren. Als je probeert vanuit de ervaringen en de werkelijkheid van mensen op te stijgen tot God, kom je nergens. Je verwacht dan te veel van de mens. Je hebt dan het gewicht van de zonde niet voldoende berekend. De beweging is omgekeerd: God daalt neer, buigt Zich over naar ons. Dat is het begin. God daalt neer in Christus, is mens geworden. God zendt Zijn Geest uit over de aarde om deze Christus binnen te dragen in ons hart. Niet op ons verzoek, want wij talen niet naar Hem. Maar bewogen in Zijn eeuwige ontferming. De Reformatie heeft willen articuleren wat genade is. Dan kom je ten slotte uit bij God. God is liefde. Hij is de verkiezende God. De leer van de uitverkiezing zit vol haken en ogen. Maar onopgeefbaar is de zekerheid dat God de Eerste is. Wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst heeft liefgehad. De Bijbel maakt van Gods verkiezend handelen nergens een probleem. We zouden pas echt een probleem hebben als God níét in verkiezende liefde naar ons had omgezien. We moeten van Zijn verkiezing geen probleem maken, maar een lied, een loflied.

Missionair

De Reformatie leert ons van God uit te theologiseren. Hoe de tijden ook kantelen, het ongelooft zich breed maakt, de zonden zich opstapelen: God is bij machte om in te grijpen. Hij doet wat Hij zegt. Zo ontstaat gezagvolle prediking, verkondiging van genade alleen. Je hoeft je niet goed voor te sorteren bij God, daar moeten we mee ophouden. Klem je vast aan Christus. In Hem is er vaste zekerheid. Hij geeft innerlijke vrijheid en vreugde. God rechtvaardigt goddelozen. Wie dat weet, wordt missionair. Je kunt nooit meer neerkijken op een ander, want je bent zelf even goddeloos. Je zult ook nooit meer hopeloos zijn. God zal immers doen wat Hem behaagt. Hij voltooit Zijn eigen werk. Hij zal alle eer ontvangen van mensen die als goddelozen in zichzelf heilig zijn voor Hem. ■

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Ds. J. Wesseling (a.i.)

Secretaris

W. Hindriks

Penningmeester

G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie

Dr. P. Boonstra

Eindredactie

B. Seldenthuis

D.E. Slump-Schoonhoven

Redactie

Ds. S.M. Alserda

Drs. H.J. Boiten

Ds. C. van Dijk

Dr. B. van Egmond

Drs. B.P. Hagens

Drs. J.W. van der Jagt

Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda

Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen

Tel.: 06-165 61 146

Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA

Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen

Drs. L. Bezemer, Hattem

Drs. F.J. Bijzet, Emmen

J.H. Bollemaat, Dalfsen

H. Boomstra, Den Helder,

tekeningen/cartoons

A.C. Breen, Dunsborough, WA

Drs. E. Brink, Waddinxveen

Drs. J.J. Burger, Veenendaal

Ds. H. Drost, Grafhorst

Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)

Drs. L.W. de Graaff, Heerde

Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort

Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,

Kampen

Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen

Ds. R.Th. Pos, Steenwijk

Ds. A. van der Sloot, Steenwijk

Dr. R.T. te Velde, Wezep

Dr. H. Veldman, Zuidhorn

Ds. J. Wesseling, Arnhem

Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijskerk

Druk: VellendrukkerijBDU b.v.,

Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken

is ook op Daisy-cd en Webbox

verrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden

en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail

klantenservice@cbb.nl.

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:

- www.woordenwereld.nl
- woordenwereld@spabonneservice.nl
- naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

- Woord en Wereldabonneservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

- 088 - 110 20 42
- 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

- Nader Bekeken € 46,50
- Nader Bekeken (buitenland Europa) € 95,50
- Nader Bekeken (buitenland overig) € 107,00
- Nader Bekeken studenten € 27,50
- Nader Bekeken cadeau-abonnement € 23,25
- Nader Bekeken PDF € 27,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 39,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 51,25

Prijzen losse verkoop:

- Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)
- Cahier PDF € 4,00

Bankrekeningnummer:

- NL 75 INGB 0007 2255 58
- Bic-code: INGBNL2A
- Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).
- Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:

- NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Looft Hem naar wie de schepping vraagt

Looft Hem naar wie de schepping vraagt,
die 't kind is van een reine maagd.
Zo wijd de zon haar stralen spreidt
prijst ieder zijn eenvoudigheid.

De Schepper stond niet op zijn recht,
Hij koos de kleren van een knecht
en trok een mensenlichaam aan.
Nu zal ons lichaam niet vergaan!

Omdat God in Maria's schoot
zijn volheid van genade goot.
Waar de natuur tot redding faalt
is God op aarde neergedaald.

Haar lichaam werd in zuiverheid
tot tempel voor God zelf gewijd.
Een meisje dat geen man behoort
werd zwanger van Gods heilig Woord.

Maria heeft geloof gehecht
aan wat de engel had voorgezegt.
Zij toonde zich bereid, en stil
gaf zij zich over aan Gods wil.

Elisabeth bewijst haar eer:
'Gegroet, jij moeder van mijn Heer!'
Johannes' vreugde is zeer groot:
óp springt hij in de moederschoot.

Met heel de schepping zingen wij
en met de Doper springen wij
óp voor de Heer die alles draagt
en die ons hart en leven vraagt.

De houding van Maria is
een wondermooi getuigenis:
geloof, geduld, deemoedigheid,
dat is de weg ter zaligheid.

Een weg die weinig mensen gaan.
Men kiest een weg bij God vandaan
en waant zich als de rijke dwaas*
in eigen huis en lichaam baas.

Kom Christus, schep een nieuw begin
en trek als huisheer bij ons in:
breng alles onder uw gezag
opdat uw vrede heersen mag.

JOHAN KLEIN, 2017

Strofe 1-4 en 6 naar Maarten Luther,
Christum wir sollen loben schon, 1524

* Lucas 12:16-21.